

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

NA LATA 2025 - 2028

GMINA KOMARÓWKA PODLASKA

Komarówka Podlaska 2025 r.

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	13
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami....	13
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	18
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	28
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	28
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	32
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy	32
5.2.2. Krajobraz kulturowy	33
5.2.3. Zabytki nieruchome	35
5.2.4. Zabytki ruchome	37
5.2.5. Zabytki archeologiczne	38
5.2.6. Dziedzictwo niematerialne	38
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	39
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	41
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	41
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń. Mocne i słabe strony	43
7. Założenia programowe	48
7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	48
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	56
9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	58
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	60
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	61
12. Aneksy.....	65

1. WSTĘP

„Gminny program opieki nad zabytkami gminy Komarówka Podlaska na lata 2025-2028” opracowany został w oparciu o przepis art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292). Pierwszy gminny program opieki nad zabytkami gminy Komarówka Podlaska obejmujący lata 2021-2024 przyjęty został Uchwałą NR XX/160/2021 Rady Gminy Komarówka Podlaska z dnia 10 lutego 2021 r.

Przedmiotem opracowania jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy Komarówka Podlaska. Zgodnie z art. 3 pkt 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, krajobraz kulturowy jest to „postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka”. Szczególnie istotnym elementem dziedzictwa kulturowego gminy są zabytki, będące świadectwem historii oraz kultury lokalnej i regionalnej.

Celem programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań inicjowanych, wspieranych lub koordynowanych przez gminę na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami, znajdującymi się w granicach gminy Komarówka Podlaska. Sformułowanie kilkuletniej strategii opieki nad zabytkami pozwoli na ukierunkowanie działań gminy w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zmierzających do zachowania i rewitalizacji zabytkowych obiektów a także, na płaszczyźnie edukacji, rozwijania świadomości w zakresie ochrony zabytków oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego gminy. Właściwe wykonywanie zadań własnych gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami ma nie tylko znaczenie dla zachowania miejscowego zasobu zabytkowego i utrzymania tożsamości kulturowej gminy, ale może także wpłynąć pozytywnie na rozwój lokalny poprzez wzrost ruchu turystycznego, a w konsekwencji na rozwój gospodarczy i tworzenie nowych miejsc pracy.

Program opracowano w oparciu o wytyczne zawarte w poradniku metodycznym przygotowanym przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę prawną obowiązku wykonania programu opieki nad zabytkami określa art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), który stanowi:

- Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami /ust. 1/;
- Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków /ust. 3/;
- Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym /ust.4/;
- Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy /ust. 5/.

Celem gminnego programu opieki nad zabytkami zgodnie z art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Ochrona zabytków, stanowiących narodowe dziedzictwo kulturowe należy do zadań państwa. Wymóg podejmowania przez władzę publiczną działań, mających na celu strzeżenie dziedzictwa narodowego wynika z art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Zgodnie z art. 6 ust.1 ustawy zasadniczej „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”. Wolność korzystania z dóbr kultury zapewnia ponadto każdemu obywatelowi art.73 Konstytucji.

- ***Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami***
(Dz. U. z 2024 r. poz. 1292)

Głównym aktem prawnym, regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**. Program opieki nad zabytkami uwzględnia w szczególności następujące przepisy cyt. wyżej ustawy: art. 3, art. 4, art. 6, art. 7, art. 16 ust. 1, art. 17, art. 18, art. 19, art. 20, art. 21, art. 22, art. 89.

Art. 3 ustawy definiuje użyte w ustawie następujące określenia: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, badania architektoniczne, badania archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie.

Art. 4 ustawy wyjaśnia, że ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 6 ustawy wymienia zabytki podlegające ochronie i opiece:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r., poz. 2393),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art.7 określa formy ochrony, którymi są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 16 ust. formułuje cele tworzenia parku kulturowego:

Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Art. 17 zawiera zakazy i ograniczenia, które mogą być ustanowione na terenie parku kulturowego lub jego części.

Art. 18 wskazuje, że ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województwa, planów zagospodarowania przestrzennego województwa, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (ust.1). Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków; zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami (ust. 2).

Art.19 ust. 2 stanowi, że w przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy.

Art. 20 stanowi, że projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art. 21 stanowi, że ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art. 22 określa formę i treść ewidencji zabytków.

1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art. 89 określa organy ochrony zabytków, którymi są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

- ***Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1940)***

Obowiązujące uregulowania prawne związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, dotyczące działalności samorządów, zawarte są w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust.1 pkt 9 ustawy zostały określone zadania własne gminy, które m.in. obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ochrona zabytków może także wiązać się z innymi zadaniami gminy, dotyczącymi m.in.: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody, gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów, kultury, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, obiektów administracyjnych oraz promocji gminy.

- ***Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*** (Dz. U z 2024 r. poz. 1130 ze zm.)

Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej, zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa jest najważniejszym aktem prawnym, regulującym kwestie związane z planowaniem przestrzennym.

Kwestie ochrony zabytków zawarte zostały w art. 1. ust 2 pkt 4 ustawy, stanowiącym że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się zwłaszcza wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, w art. 15 ust. 2 pkt 4 ustawy, zgodnie z którym w planie miejscowym określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej oraz w art. 17 pkt 6 lit b, który zobowiązuje wójta, burmistrza albo prezydenta miasta, po podjęciu przez radę gminy uchwały o przystąpieniu do sporządzania planu miejscowego uzgodnienia projektu planu miejscowego z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

- ***Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane*** (Dz. U. z 2024 r. poz.725 ze zm.)

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Zasady postępowania, poprzedzające rozpoczęcie robót budowlanych w odniesieniu do obiektów zabytkowych, zostały określone w art. 39, który stanowi jak niżej.

1. Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

2. Decyzja o pozwoleniu na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydana po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

3. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

- ***Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami*** (Dz. U. z 2024 r. poz.1145 ze zm.)

Ustawa w art. 6 zawiera katalog celów publicznych w zakresie gospodarowania nieruchomościami, w którym znajdują się m.in. opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ochrona Pomników Zagłady w rozumieniu przepisów o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady oraz miejsc i pomników upamiętniających ofiary terroru komunistycznego. W ustawie określono m.in. zasady gospodarowania nieruchomościami stanowiącymi własność Skarbu Państwa, własność jednostek samorządu terytorialnego oraz zasady podziału i scalania nieruchomości.

Art.13 ust. 4 ustawy wprowadza wymóg uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na sprzedaż, zamianę, darowiznę lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek oraz na sprzedaż, zamianę, darowiznę lub dzierżawę nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek.

Art. 96 ust 1a ustawy stanowi, że podział nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wymaga uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

- ***Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*** (Dz. U. 2024 poz. 1478)

Ustawa określa cele, zasady i formy ochrony przyrody żywej i nieożywionej oraz krajobrazu. Zgodnie z art. 83a ust. 1 ustawy zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie

dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.

- ***Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej*** (Dz. U. 2024 r. poz. 87)

Ustawa definiuje działalność kulturalną, która w rozumieniu ustawy polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury. Zgodnie z art. 1 ust. 2 ustawy państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną, polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych, a także opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa narodowego w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą.

- ***Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie*** (Dz. U. 2024 r. poz. 1491)

Zgodnie z ustawą, działalnością pożytku publicznego jest działalność społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych, określonych w ustawie, która zgodnie z art. 4 ust.1 pkt 16 obejmuje m.in. zadania w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w *Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach* (Dz.U. 2022 r. poz. 385), *Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach* (Dz. U. 2022, poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy *Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* (Dz.U. z 2020 r. poz. 164).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należą także m.in.:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2018, poz. 1609),
- Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 poz. 661),

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2019 poz. 1886),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. 2017 poz. 928),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. 2017, poz. 1674),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. 2014 poz. 110),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. 2011 poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004 poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. 2004 poz. 1304 ze zm.).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami zgodny jest z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Założenia programu zbieżne są z dokumentami (strategie, studia i programy) opracowanymi na poziomie ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym (powiatowym), które odnoszą się do problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026

„Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026” przyjęty został Uchwałą Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r.

Program realizowany jest przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego jako podmiot wiodący, finansowany ze środków budżetu państwa. Program jest głównym dokumentem strategicznym państwa związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także wskazującym środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem głównym programu jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. Cel główny dookreślono w trzech celach szczegółowych:

1. Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości;
2. Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
3. Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Cel szczegółowy 1: Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości.

Kierunek działań 1.1.: Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju.

1. Ochrona zasobu wielkoobszarowych i wieloelementowych zespołów architektury obronnej.
2. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki kolejowej i zaplecza kolejowego.
3. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki związanych z przemysłem wydobywczym /górnictwem/ kopalnianym, węgla kamiennego i innych paliw kopalnych.

4. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków w zakresie zabytkowej architektury osad służbowych związanych z gospodarką leśną Lasów Państwowych.

Kierunek działań 1.2.: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości.

1. Model i system wartościowania zabytków.
2. Plany zarządzania dla pomników historii.
3. Wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych.
4. System bezpieczeństwa zabytków.
5. Projektowanie konserwatorskie.

Kierunek działań 1.3.: Realizacja międzynarodowych zobowiązań.

1. Implementacja konwencji UNESCO z 1972 do ustawy o ochronie zabytków.
2. Wdrożenie Konwencji UNESCO z 2001 r.
3. Współpraca międzynarodowa z UNESCO-ICOMOS-ICCROM-UE.
4. Wsparcie procesu tworzenia planów zarządzania dla miejsc światowego dziedzictwa w Polsce.

Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków.

Kierunek działań 2.1.: Cyfryzacja procesów administracyjnych.

1. Cyfryzacja procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków.
2. Opracowanie i realizacja programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Kierunek działań 2.2.: Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków

1. Wdrożenie i rozwój programu AZP+.
2. Digitalizacja i udostępnianie zasobu archiwalnego.
3. Rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D.
4. Rozwój portalu Zabytek.pl.

Kierunek działań 2.3.: Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami.

1. Premia zabytkowa.
2. Wprowadzenie alternatywnego sposobu finansowania opieki nad zabytkami – crowdfunding.

Cel szczegółowy 3: Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Kierunek działań 3.1.: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych.

1. Strategia przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych dla zachowania zabytków.
2. Wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami.
3. Twój dom – dialog z tradycją.

4. Upowszechnianie tradycyjnych, neutralnych dla środowiska, metod i technik rzemieślniczych – „Szkoła rzemiosł CAD”.
5. Warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich.
6. Wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych.
7. Proces prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

Kierunek działań 3.2.: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

1. Włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach.
2. Badania społeczne i statystyczne dotyczące dziedzictwa kulturowego.
3. Pomiar wpływu kultury i dziedzictwa na rozwój społeczny.
4. Kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dziedzictwa kulturowego.
5. Wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.
6. Edukacja o dziedzictwie kulturowym, z uwzględnieniem dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami.
7. Utworzenie i rozwój działalności Forum Posiadaczy Zabytków przy Generalnym Konserwatorze Zabytków.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030)

Strategia jest kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średnio- i długofalowej polityki gospodarczej.

Głównym celem strategii jest tworzenie warunków wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Ważnym, wskazanym w opracowaniu obszarem, wpływającym na realizację celów strategii jest kapitał ludzki i społeczny. Wyznaczonym celem w tym obszarze jest poprawa jakości kapitału ludzkiego i zwiększenie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Jednym z kierunków interwencji jest wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej. Wyznaczonymi działaniami do 2030 r. są ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe, wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych poprzez uczestnictwo i zwiększenie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty, w tym regionalnym.

Innym obszarem wpływających na realizację celów strategii jest środowisko. Zwrócono uwagę, że środowisko – unikatowy charakter polskich zasobów przyrodniczych jest szansą dla zrównoważonego rozwoju kraju. Odpowiednie zarządzanie środowiskiem będzie sprzyjać przeciwdziałaniu procesom depopulacji poprzez poprawę stanu środowiska, regenerację systemów przyrodniczych i tworzenie miejsc pracy na terenach niezurbanizowanych.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Celem głównym strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków, w ramach którego sformułowano trzy cele szczegółowe:

- 1) zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne;
- 2) wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich;
- 3) zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W ramach celu szczegółowego: wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich wyróżniono następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Autorzy strategii zwracają uwagę, że szeroko rozumiane dziedzictwo stanowi potencjał, który należy wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty oraz wzrostu ekonomicznego.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Celem głównym strategii jest efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski, przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Cel główny polityki regionalnej do roku 2030 realizowany będzie w oparciu o trzy uzupełniające się cele szczegółowe:

Cel szczegółowy I: Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym;

Cel szczegółowy II: Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych;

Cel szczegółowy III: Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

W opisie celu II - wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych zauważono, że kapitał terytorialny jest jednym z najważniejszych wyznaczników pozycji konkurencyjnej województw, a jednocześnie kluczowym czynnikiem długookresowego rozwoju. Na konkurencyjność w sposób szczególny wpływają regionalne uwarunkowania rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego. Zwrócono uwagę, że ważnym obszarem rozwoju kapitału społecznego jest pełniejsze wykorzystanie zasobów kultury i dziedzictwa narodowego.

Wspieranymi działaniami w tym zakresie ma być promocja i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich oraz zwiększenie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększenie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr kultury a także promocja turystyczna mająca na celu wzrost atrakcyjności turystycznej obszarów o wysokich walorach kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym, dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju oraz kreującym ład przestrzenny w Polsce. Przedstawia wizję zagospodarowania przestrzennego kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat, określa cele i kierunki polityki przestrzennej wraz z planem działań o charakterze prawnym i instytucjonalnym.

Wyznaczonym celem strategicznym polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

W koncepcji, w ramach obszarów kształtowania potencjału rozwojowego, wymagających programowania działań ochronnych wydzielono zagadnienie pn. „Obszary ochrony krajobrazów kulturowych”. Wskazano na konieczność wprowadzenia do dokumentów planistycznych zintegrowanej ochrony środowiska kulturowego, umożliwiającej gospodarowanie krajobrazem w celu podniesienia konkurencyjności regionów oraz stworzenia systemu, zmierzającego do zahamowania postępującej degradacji środowiska kulturowego, utraty krajobrazów historycznych i tworzących tożsamość miejsca.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

✓ *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubelskiego na lata 2023-2026*

„Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubelskiego na lata 2023-2026” przyjęty został uchwałą nr LVI/813/2024 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 20 marca 2024 r.

Program ma spełniać rolę popularyzującą ideę ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w województwie lubelskim.

Celem strategicznym programu jest zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny, uwzględniające wymogi teraźniejszości i oczekiwania przyszłości, służące poprawie jakości życia mieszkańców województwa lubelskiego.

Cel operacyjny 1. Zachowanie potencjału krajobrazu kulturowego województwa.

Działanie 1. Zachowanie wartości krajobrazu kulturowego oraz miejsc i obiektów dziedzictwa.

Działanie 2. Dbłość o zabytki własne województwa.

Działanie 3. Wspieranie działań służących ochronie dziedzictwa i krajobrazu kulturowego – aktywny udział w pozyskiwaniu środków na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych.

Cel operacyjny 2. Promocja zasobów dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego oraz idei opieki nad zabytkami.

Działanie 1. Utworzenie Szlaku Architektury Drewnianej Województwa Lubelskiego.

Działanie 2. Przygotowywanie wydawnictw prezentujących bogactwo dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego.

Działanie 3. Organizacja konkursu fotograficznego „Odkrywamy dziedzictwo Lubelszczyzny” z wydawnictwem pokonkursowym w formie kalendarza.

Działanie 4. Upowszechnianie idei opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Cel operacyjny 3. Żywa tradycja – inwentaryzacja i ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Działanie 1. Zacieśnienie współpracy ze środowiskiem naukowym służącej eksploracji, identyfikacji i dokumentacji przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego subregionów Lubelszczyzny.

Działanie 2. Wpisy na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego unikatowych zjawisk występujących na terenie Lubelszczyzny.

Działanie 3. Wspieranie wydarzeń i inicjatyw służących ochronie i promocji niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz ich depozytariuszy.

✓ ***Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego***

Plan przyjęty został Uchwałą NR XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r.

Plan jest dokumentem o charakterze długookresowym, stanowiącym element krajowego systemu planowania przestrzennego. Określa zasady i kierunki kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa. Plan, w ramach uwarunkowań rozwoju zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego, wskazuje także środowisko kulturowe.

Jednym z wyznaczonych w planie wyzwań rozwojowych województwa lubelskiego jest poprawa ładu przestrzennego i harmonizacja zagospodarowania z walorami dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Dzięki odpowiedniej ochronie, kształtowaniu i promowaniu krajobrazu regionu wzrośnie rozpoznawalność i atrakcyjność przestrzeni województwa.

Zgodnie z założeniami planu, zarządzanie krajobrazem będzie opierać się o zasady komplementarności aspektów środowiskowych, historyczno-konserwatorskich oraz estetycznych. Ochroną prawną objęte zostaną najcenniejsze pod względem przyrodniczym i kulturowym krajobrazy, w tym układy urbanistyczne i ruralistyczne, przestrzenie wyjątkowe o cechach symbolicznych, które świadczą o tożsamości i rozpoznawalności miejsca w skali kraju i regionu. Ochrona ma na celu wyeliminowanie chaotycznej zabudowy oraz określenie standardów architektoniczno-budowlanych nawiązujących do tradycji miejsca. W odniesieniu do układów wiejskich dążeniem jest skupianie osadnictwa wiejskiego z nawiązaniem do tradycyjnych układów ruralistycznych.

Jako cel wiodący uznano w planie zrównoważony rozwój przestrzenny regionu, prowadzący do podniesienia konkurencyjności województwa i poprawy warunków życia.

W ramach polityki przestrzennego zagospodarowania województwa wyznaczono cele główne wraz z towarzyszącymi im celami szczegółowymi, a także zasady zagospodarowania przestrzennego.

W sferze środowiska kulturowego celem głównym jest wzmacnianie tożsamości kulturowej regionu przez ochronę i pielęgnację zasobów kulturowych oraz ich wzbogacanie walorami współczesnymi. Cele szczegółowe to:

- Identyfikacja, zachowanie i ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego oraz różnorodności krajobrazu kulturowego;

- Zachowanie przed zatarciem specyfiki kulturowej ukształtowanych historycznie struktur przestrzennych;
- Zachowanie i wzbogacanie zasobów dóbr kultury współczesnej;
- Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego.

W zakresie środowiska kulturowego plan określa kierunki i działania zmierzające do ochrony zabytków.

Kierunek 1. Ochrona obiektów dziedzictwa kulturowego o znaczeniu światowym, europejskim i krajowym. Działania:

- 1.1. Wykorzystywanie obiektów i kształtowanie zagospodarowania przestrzeni kulturowych odpowiednio do ich statusu (światowego, europejskiego, krajowego);
- 1.2. Włączenie obiektów o wysokich wartościach kulturowych w system ochrony światowego i krajowego dziedzictwa.

Kierunek 2: Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi. Działania:

- 2.1. Rewaloryzacja oraz rewitalizacja układów urbanistycznych, ruralistycznych i przestrzennych;
- 2.2. Rewaloryzacja obiektów i zespołów zabytkowych;
- 2.3. Ochrona przed zabudową i eksponowanie miejsc pamięci narodowej, w tym miejsc wydarzeń i walk historycznych;
- 2.4. Uczelnianie reliktyw zabytków archeologicznych.

Kierunek 3: Ochrona zabytkowego krajobrazu kulturowego. Działania:

- 3.1. Wspieranie tworzenia parków kulturowych;
- 3.2. Zachowanie i konserwacja zieleni komponowanej;
- 3.3. Ochrona panoram w celu zachowania historycznych sylwet obiektów i zespołów urbanistycznych;
- 3.4. Ochrona zagrożonych zanikiem tożsamości historycznie ukształtowanych krajobrazów rolniczych;
- 3.5. Ochrona i odtwarzanie historycznych przestrzeni publicznych o potencjale kulturowym;
- 3.6. Tworzenie szlaków kulturowych.

Plan wskazuje także na konieczność ochrony współczesnego dziedzictwa kulturowego, wyznaczając kierunek działań: Ochrona dóbr kultury współczesnej. Działania:

1. Ochrona przed deformacją układów urbanistycznych;
2. Ochrona przed zmianą formy i kompozycji architektonicznej obiektów;
3. Ochrona i rewitalizacja przestrzeni publicznych o potencjale kulturowym.

W ramach kształtowania i utrwalania tożsamości regionalnej oraz turystycznego wykorzystania potencjału kulturowego plan wskazuje m.in. pasma kulturowe, w tym pasmo pogranicza kulturowego, obejmujące m.in. gminę Komarówka Podlaska oraz uczytelnianie reliktyw i zagospodarowanie zabytków archeologicznych, m.in. grodzisko w Niewęgłoszu.

Za priorytetowe działania, ukierunkowane na zachowanie wartości obiektów dziedzictwa kulturowego w celu podkreślenia tradycji i tożsamości regionalnej, uznano m.in.: ratowanie obiektów sakralnego budownictwa drewnianego, w tym w Żeliźnie i Kolembrodach oraz dawnej cerkwi w Przegalinach Dużych.

✓ *Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku*

„Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku” przyjęta została przez Sejmik Województwa Lubelskiego uchwałą Nr XXIV/406/2021 z dnia 29 marca 2021 r.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego jest podstawowym dokumentem prowadzenia polityki rozwoju na poziomie regionalnym.

W analizie SWOT strategii, jako jedną z mocnych stron, wskazano na bogactwo zasobów przyrodniczych i kulturowych, kształtujących atrakcyjność turystyczną regionu. Turystyka uwzględniona została jako potencjalny sektor kształtujący procesy rozwojowe regionu.

Wyznaczono cztery główne cele strategiczne rozwoju regionu lubelskiego:

1. Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych;
2. Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych;
3. Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu;
4. Wzmacnianie kapitału społecznego.

W poszczególnych celach strategicznych, jako kierunki działań/kierunki interwencji uwzględniono zagadnienia związane z ochroną krajobrazu kulturowego regionu i promocją jego walorów kulturowych, w zakresie wskazanym poniżej.

Cel strategiczny 1. Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych.

1.1. Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych.

- Rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej jako istotnego elementu regionalnej oferty turystycznej oraz ważnego czynnika poprawy ekonomicznej gospodarstw rolnych.
- Kierunki działań samorządu województwa to m.in. opracowanie dokumentu sektorowego z zakresu rozwoju turystyki.

Cel strategiczny 2. Wzmocnienie powiązań i układów funkcjonalnych.

2.2. Rozwój miejskich obszarów funkcjonalnych.

- Przeciwdziałanie niekontrolowanej urbanizacji terenów wiejskich.

- Wyprowadzanie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych (w tym rewitalizacja).

2.3. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich.

- Wspieranie usług publicznych służących rozwijaniu działalności kulturalnej, wzmocnieniu poczucia tożsamości lokalnej i budowie społeczeństwa obywatelskiego.

- Wyprowadzanie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych (w tym rewitalizacja).

2.4. Ochrona walorów środowisk.

- Ochrona wartości przyrodniczych, w tym krajobrazu, siedlisk i bioróżnorodności.

- Kierunki działań samorządu województwa to m.in. opracowanie audytu krajobrazowego.

Cel strategiczny 3. Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu.

3.4. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu.

- Rozwijanie oferty i infrastruktury ośrodków łączących funkcje edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne, wykorzystujących nowe trendy w turystyce.

- Rozwój produktów i ofert wydarzeń wykorzystujących unikatowe zasoby lokalne (m.in. kuchnię, wydarzenia historyczne, tradycje, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, walory środowiskowe, wydarzenia związane z przejawami współczesnej twórczości artystycznej).

- Upowszechnianie nowoczesnych, wykorzystujących technologie cyfrowe form dostępu do kultury i informacji o zasobach przyrodniczych.

- Rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty, opartej na różnych formach turystyki (np. kajakową, rowerową, nordic walking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną).

- Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości opierającej się na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych.

- Integracja współpracy, promocji, informacji i zarządzania w turystyce na podstawie działającego w Polsce systemu: Polska Organizacja Turystyczna – Regionalne Organizacje Turystyczne – Lokalne Organizacje Turystyczne.

- Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych.

Kierunki działań samorządu województwa to m.in. wzmacnianie potencjału wojewódzkich, samorządowych instytucji kultury oraz zacieśnianie współpracy między nimi, działania na rzecz poprawy stanu zachowania obiektów zabytkowych stanowiących majątek województwa lubelskiego, wspieranie organizacji i tworzenie infrastruktury na rzecz zachowania pamięci

i dziedzictwa historycznego województwa lubelskiego, wdrażanie wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie lubelskim.

Przewidywane efekty to m.in. tworzenie produktów niestandardowych, kojarzonych wyłącznie z województwem lubelskim, wzmocnienie wizerunku i pozycji regionu jako miejsca wypoczynku, przyjaznego gościnnością mieszkańców, zwiększenie więzi społecznych, integracji regionalnej, a także aktywizacji zawodowej mieszkańców.

Cel strategiczny 4. Wzmacnianie kapitału społecznego.

4.1. Rozwijanie kapitału ludzkiego.

- Wzmocnienie edukacji kulturalnej poprzez rozszerzenie oferty edukacyjnej, budowanie tożsamości lokalnej, podnoszenie poziomu wiedzy o kulturze, sztuce i twórcach.

4.4. Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej.

- Współpraca z innymi regionami w Polsce i poza jej granicami w odniesieniu do wspólnego dziedzictwa kulturowego i historycznego.

Kierunki działań samorządu województwa to m.in.: realizacja projektów międzyregionalnych z partnerami z UE i spoza niej w dziedzinie innowacji, ochrony środowiska, edukacji, zdrowia, turystyki, kultury, wymiany doświadczeń.

4.6. Wspieranie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania.

- Budowa wizerunku regionu i kreowanie tożsamości marki województwa lubelskiego.
- Wspieranie i upowszechnianie ruchu regionalistycznego, w tym folkloru.
- Sieciowanie współpracy wojewódzkich samorządowych instytucji kultury z podmiotami (m.in. instytucje kultury, organizacje pozarządowe, koła gospodyń wiejskich, Lokalne Grupy Działania) prowadzącymi działalność kulturalną.

W strategii wyznaczono obszary strategicznej interwencji o znaczeniu regionalnym. Dwie gminy powiatu radzyńskiego: Komarówka Podlaska i Wołyń zostały objęte Osią Polesie, w której przedsięwzięciem flagowym jest m.in. organizacja Szlaku Architektury Drewnianej Województwa Lubelskiego a także promocja oraz rozwój bazy i infrastruktury turystycznej Szlaku Jagiellońskiego.

W planie zawarto postulat utworzenia parków kulturowych: Czemiernickiego (gm. Czemierniki), Radzyńskiego (gm. Radzyń Podlaski), Wołyńskiego (gm. Wołyń), Suchowolskiego (gm. Wołyń) oraz zaproponowano wpisanie na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO Szlak Jagielloński („Via Jagiellonica”).

✓ ***Strategia Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015-2030***

„Strategia Rozwoju Powiatu Radzyńskiego na lata 2015-2030” przyjęta została Uchwałą nr XII/48/2015 Rady Powiatu Radzyńskiego z dnia 26 listopada 2015 r. Strategia jest długoterminowym dokumentem, stanowiącym podstawę do kształtowania polityki lokalnego rozwoju powiatu. Zgodnie z zamierzeniami, określone w opracowaniu działania strategiczne powinny doprowadzić do podniesienia poziomu życia mieszkańców i stworzenia warunków do powstania inicjatyw związanych z rozwojem rolnictwa, gospodarki i turystyki.

W strategii zdiagnozowano m.in. stan zasobów kulturowych oraz środowisko przyrodnicze i zasoby naturalne. W diagnozie sfery gospodarczej dokonano analizy potencjału tkwiącego w turystyce powiatu. Zwrócono uwagę na bogatą ofertę szlaków turystycznych pieszych, rowerowych, jeździeckich. Są to: szlak jeździecki historyczno–przyrodniczy Radzyńskiej Krainy Serdeczności (obejmuje atrakcje przyrodnicze oraz miejsca związane z wydarzeniami historycznymi np. z okresu walk o odzyskanie niepodległości przez Oddziały Piłsudskiego, miejsca masowych egzekucji), ścieżka dydaktyczna Brzozowica (ścieżka historyczno–przyrodnicza, na której znajdują się obiekty związane z wydarzeniami z czasów I i II wojny światowej), ścieżka dydaktyczna Turów-Główne, ścieżka dydaktyczna Feliksówka, ścieżka dydaktyczna przyrodniczo-historyczna Kolembród (obejmuje m.in. sanktuarium Matki Boskiej Kolembrodzkiej i las „Sumierz” związany z dziejami unitów podlaskich).

W strategii wskazano na potencjał turystyczny, kulturowy, historyczny, który powinien być wykorzystany do rozwoju gospodarczego powiatu. Dzięki wysokim walorom przyrodniczym, krajobrazowym i kulturowym istnieją możliwości rozwoju różnych form turystyki i rekreacji, w tym turystyki pieszej, konnej i rowerowej, agroturystyki oraz turystyki krajoznawczej, opartej na licznych zasobach zabytków kultury.

Przedstawiona w strategii wizja powiatu radzyńskiego to: nowoczesny, bezpieczny, rozwinięty gospodarczo region. To miejsce rozwoju przedsiębiorczości, pielęgnowania środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego, w którym aktywność samorządu, biznesu i lokalnej społeczności zapewnia wysoką jakość życia.

Dokument formułuje misję powiatu radzyńskiego do 2030 roku, będącą jednocześnie celem generalnym strategii, jaką jest: dążenie do zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego, gwarantującego odpowiednie warunki i jakość życia mieszkańców w oparciu o potencjał i walory powiatu, aktywność mieszkańców, rozwój infrastruktury oraz współpracę i skuteczną promocję.

Do realizacji celu generalnego wyznaczono dwie domeny rozwojowe:

Domena I - Społeczność Powiatowa.

Domena II - Zrównoważony Rozwój Gospodarczy i Inwestycyjny.

W analizie domeny I – Społeczność Powiatowa zauważono, że rozwój kapitału ludzkiego i formowanie aktywnego społeczeństwa obywatelskiego wymaga wzmocnienia poczucia tożsamości mieszkańców np. poprzez organizowanie lokalnych przedsięwzięć kulturalnych, związanych z tradycjami tego obszaru oraz rozwój inicjatyw lokalnych na rzecz odnowy miejsc ważnych historycznie.

Jako jeden z celów strategicznych domeny wyznaczono: podniesienie znaczenia kultury i dziedzictwa historycznego poprzez rozbudowę, adaptację i modernizację obiektów kulturalnych i zabytkowych, rozwój amatorskiego ruchu artystycznego oraz poprawę dostępności do dóbr kultury. W ramach powyższego celu strategicznego określono następujące cele operacyjne:

1. Utworzenie strony internetowej, mobilnych aplikacji umożliwiających wirtualny spacer po zabytkach powiatu radzyńskiego.
2. Zagospodarowanie pałacu Potockich z uwzględnieniem potrzeb turystycznych, np. obsługi ruchu turystycznego.
3. Adaptacja oraz nowe zagospodarowanie starych obiektów, dla potrzeb promocji kultury oraz amatorskiego ruchu artystycznego.
4. Rewitalizacja obiektów historycznych przez ich obecnych właścicieli.
5. Wspieranie i większa promocja lokalnych twórców i artystów.
6. Promocja postaci i twórczości Karola Lipińskiego.
7. Wspieranie organizacji lub organizowanie cyklicznych uroczystości promujących dziedzictwo kulturowe powiatu lub opowiadających historię powiatu radzyńskiego.
8. Opracowanie i wdrożenie systemu informacji poprzez oznakowanie zabytkowych obiektów znakami drogowymi oraz tablicami informacyjnymi.
9. Wspieranie organizacji lub organizowanie wystaw, wernisaży, cyklicznych spotkań informacyjnych promujących historię, kulturę i tradycje powiatu.
10. Większe zaangażowanie placówek oświaty w upowszechnianiu świadomości historycznej i kulturowej wśród swoich podopiecznych.

Problematykę ochrony dóbr kultury zawarto ponadto w domenie II, w celu strategicznym II.1: Zwiększenie konkurencyjności powiatu na szczeblu regionalnym, krajowym i europejskim poprzez rozwój przedsiębiorczości, rozwój infrastruktury turystycznej, poprawę warunków do inwestowania oraz wykorzystanie potencjału turystycznego i walorów przyrodniczych. Wyznaczono cel operacyjny, polegający na opracowaniu i wdrożeniu systemu informacji,

poprzez oznakowanie zabytkowych obiektów znakami drogowymi oraz tablicami informacyjnymi w obcych językach.

Pośrednio promocja dziedzictwa kulturowego związana jest z celem strategicznym II.5: Rozwój promocji powiatu oraz współpracy powiatu z gminami, innymi powiatami oraz ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw, a w jego ramach z celami operacyjnymi:

- utworzenie sieci ścieżek rowerowych, wypożyczalni rowerów, miejsc noclegowych i gastronomicznych dla podróżujących, promujących walory powiatu wewnątrz i na zewnątrz,
- zwiększenie promocji produktów lokalnych, zwłaszcza tradycyjnych,
- rozwój Punktu Informacji Turystyczno-Kulturowej

oraz z następującymi celami operacyjnymi, związanymi z celem strategicznym II:

- poszerzenie reklamy i promocji powiatu na zewnątrz, np. w ogólnopolskich mediach,
- projekty 3D2, rozbudowa sieci turystycznych tras rowerowych na obszarze całego powiatu radzyńskiego.

✓ *Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Gmin i Powiatu Radzyńskiego na lata 2021-2027 z perspektywą do 2035*

„Strategia Rozwoju Ponadlokalnego Gmin i Powiatu Radzyńskiego na lata 2021-2027 z perspektywą do 2035” przyjęta została uchwałą NR LI/239/2022 Rady Powiatu Radzyńskiego z dnia 27 września 2022 r.

Dokument opracowany został dla powiatu radzyńskiego i gmin z obszaru powiatu: Miasto Radzyń Podlaski, Borki, Czemierniki, Komarówka Podlaska, Radzyń Podlaski, Ulan – Majorat, Wohyń.

W analizie SWOT strategii jako silną stronę wskazano m.in. na walory przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe i zabytki oraz atrakcyjność turystyczną obszaru, zaś w szansach regionu wskazano m.in. na rozwój turystyki, wykorzystanie walorów przyrodniczych a także potencjału zabytkowego centrum Radzyna Podlaskiego. Jako słabe strony wymieniono m.in.: niewykorzystany potencjał turystyczny, zbyt małe nakłady na remont obiektów zabytkowych.

W strategii wyznaczono trzy cele strategiczne: 1. Szczęśliwi mieszkańcy. 2. Atrakcyjna przestrzeń. 3. Czyste środowisko.

Określono propozycje projektów ponadlokalnych realizujących cele strategii, w tym m.in.:

Cel strategiczny I - promowanie lokalnych wyrobów, produktów i gastronomii w powiązaniu z obsługą i utrzymaniem szlaków turystycznych.

Cel strategiczny II - oznakowanie i promocja obiektów zabytkowych Obszaru Funkcjonalnego,

rozbudowa i wyposażenie szlaków turystycznych.

W poszczególnych celach strategicznych, jako kierunki działań uwzględniono m.in. zagadnienia związane z ochroną krajobrazu kulturowego regionu i promocją jego walorów kulturowych.

Cel strategiczny I: promocja lokalnych produktów, czyli ułatwienie mikroproducentom możliwości sprzedania swoich wyrobów.

Cel strategiczny II:

2.1. Budowanie atrakcyjności inwestycyjnej:

- Utworzenie centrum produktu lokalnego. Współpraca nad wspieraniem powstawania produktów lokalnych i ich promocją.

2.2. Rewitalizacja obszarów zdegradowanych:

- Rewitalizacja zdegradowanych zabytków;
- Rewitalizacja przestrzeni publicznej.

2.3. Wsparcie infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej:

- Wyznaczenie tras leśnych, szlaków i obszarów o walorach przyrodniczych i historycznych potencjalnie przyciągających turystów;
- Organizacja imprez cyklicznych o charakterze inscenizacji historycznych popartych rysem historycznym regionu. Cykl ciekawych wydarzeń kulturalnych na terenie powiatu pod jednym szyldem;
- Szlakiem radzyńskich zabytków – oznakowanie i rewitalizacja obiektów zabytkowych na terenie powiatu radzyńskiego;
- Blisko siebie – projekt miałby na celu zapoznanie się z kulturą, walorami turystycznymi każdej partnerskiej gminy, by móc pokazać i uwidocznć piękno i dotychczas nieodkryte atrakcje;
- Stworzenie wspólnej oferty turystycznej, która pozwoli na zatrzymanie turysty dłużej niż jeden dzień.

Cel strategiczny III: 3.4. Ochrona zasobów przyrodniczych: wsparcie obszarów chronionych, parków krajobrazowych i innych form ochrony, rewitalizacja obszarów cennych przyrodniczo.

W strategii opracowano ustalenia i rekomendacje dotyczące kształtowania polityki przestrzennej powiatu. W zakresie kształtowania elementów sieci osadniczej i rozwoju funkcji społeczno-gospodarczych zawarto m.in. ustalenia, mające na celu zachowanie terenów cennych przyrodniczo i terenów rolnych, ich ochronę przed postępującą degradacją oraz minimalizowanie negatywnych skutków ekonomicznych związanych z postępującymi procesami suburbanizacji poprzez:

- ograniczanie nowych terenów zabudowy poza istniejącymi lub w ich najbliższym sąsiedztwie, tak aby tworzyć zabudowę zawartą w całym obszarze funkcjonalnym,
- zachowanie dotychczasowych terenów cennych przyrodniczo i terenów rolnych,
- eliminację potencjalnych konfliktów przestrzennych poprzez kształtowanie prawidłowych relacji pomiędzy terenami zabudowanymi a niezabudowanymi.

Wprowadzono zalecenie zapewnienia, podczas planowania terenów mieszkaniowych, usługowych i innych, ochrony przestrzeni otwartych, dając jednocześnie możliwość tworzenia nowych przestrzeni publicznych przy zachowaniu historycznych założeń, układów urbanistycznych i przestrzeni publicznych. Wskazano na konieczność uwzględnienia podczas planowania struktury sieci osadniczej historycznego znaczenia funkcjonalnego poszczególnych terytoriów.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

a) dokumenty o charakterze strategicznym

✓ *Gminny Program Rewitalizacji gminy Komarówka Podlaska do 2030 r.*

Gminny program rewitalizacji przyjęty został uchwałą NR II/20/2024 Rady Gmina Komarówka Podlaska z dnia 18 czerwca 2024 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Rewitalizacji gminy Komarówka Podlaska do 2030 r.

Celem głównym programu jest poprawa jakości życia mieszkańców obszaru rewitalizacji. Cel ten zakłada odnowę obszaru rewitalizacji, która ma nastąpić poprzez ożywienie i rozbudzenie potencjału tkwiącego w nim oraz zamieszkującej tam ludności, co doprowadzić ma do wyprowadzenia obszaru ze stanu kryzysu oraz poprawić jakość i poziom zamieszkania. Działania podejmowane w ramach rewitalizacji mają skupiać się głównie na przeciwdziałaniu problemom społecznym. Celowi głównemu przyporządkowano trzy cele strategiczne oraz osiem celów szczegółowych.

I. Sfera społeczna

Cel strategiczny 1. Wzmocnienie kapitału społecznego spójności społecznej.

Cele szczegółowe:

1.1. Włączenie społeczne i zawodowe mieszkańców zagrożonych wykluczeniem społecznym i w trudnej sytuacji życiowej;

1.2. Zagwarantowanie mieszkańcom możliwości wszechstronnego rozwoju i zwiększenie szans edukacyjnych w obszarze rewitalizacji;

1.3. Poprawa dostępności i rozwój usług społecznych, w tym dla osób starszych oraz osób ze szczególnymi potrzebami.

II. Sfera gospodarcza

Cel strategiczny 2: Wzmocnienie sfery gospodarczej.

Cele szczegółowe:

2.1. Ożywienie gospodarcze obszaru rewitalizacji;

2.2. Rozwój przedsiębiorczości.

III. Sfera środowiskowa, techniczna, przestrzenno-funkcjonalna

Cel strategiczny 3: Odnowa przestrzeni obszaru rewitalizacji.

Cele szczegółowe:

3.1. Zagwarantowanie atrakcyjnych przestrzeni oraz obiektów publicznych;

3.2. Zwiększenie dostępności przestrzeni publicznej;

3.3. Poprawa jakości środowiska naturalnego.

W programie nakreślono wizję stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji. Jest to obraz obszaru rewitalizacji gminy w 2030 r. jako miejsca atrakcyjnego do zamieszkania i spędzania czasu wolnego dla obecnych oraz przyszłych pokoleń mieszkańców oraz turystów. W wyniku zrealizowanych działań nastąpiło ograniczenie negatywnych zjawisk społecznych oraz zwiększenie poziomu integracji społecznej i aktywności obywatelskiej. W obszarze zrewitalizowanych przestrzeni oraz obiektach publicznych odbywają się wydarzenia kulturalne i społeczne integrujące mieszkańców gminy. Systematycznie modernizowana i rozwijana jest infrastruktura techniczna i społeczna. Nastąpiła poprawa komfortu życia mieszkańców. Wzmocniła się zaradność gospodarcza i społeczna mieszkańców obszaru rewitalizacji. Ważną rolę w przemianach społeczno-gospodarczych odgrywa dziedzictwo przyrodnicze i historyczne -kulturowe obszaru. Dziedzictwo wielokulturowe oraz bogactwo historyczne i naturalne to potencjał, wokół którego buduje się wspólnotę wartości społeczności lokalnej. Dzięki stworzeniu kompleksowej i zintegrowanej oferty nastąpił rozkwit turystyki.

W przedsięwzięciach rewitalizacyjnych uwzględniono obiekty o wartościach zabytkowych i kulturowych: zespół pałacowo-ogrodowy w Żeliźnie oraz drewniany budynek zw. popówką w Kolembrodach, w którym znajduje się Gminna Izba Regionalna.

Zespół w Żeliźnie obejmuje przedsięwzięcie rewitalizacyjne pn. „Manufaktura Aktywności Społecznej”, w ramach którego przewidziana jest kompleksowa przebudowa i rewitalizacja

budynku pałacu w celu nadania mu nowych funkcji społecznych, kulturalnych i turystycznych oraz zagospodarowanie terenu związanego z obiektem. Celem jest stworzenie centrum aktywności, w którym umożliwione zostaną m.in.: promocja produktów regionalnych, organizacja warsztatów, prelekcji, wystaw rękodzieła, koncertów muzycznych, wydarzeń sprzyjających integracji wielopokoleniowej. Na zewnątrz powstanie miejsce przeznaczone do wypoczynku i rekreacji.

Budynek zw. popówką w Kolembrodach objęty jest przedsięwzięciem rewitalizacyjnym pn.: „Utworzenie etnowioski tematycznej w Kolembrodach”. Projekt zakłada kompleksową rewitalizację budynku wraz z zagospodarowaniem terenu oraz sprowadzenie historycznych budynków, z przeznaczeniem do rozwoju usług turystyczno-rekreacyjnych. Oferta wioski obejmować będzie m.in. warsztaty etnograficzne i rękodzielnicze, pokazy produkcji wyrobów spożywczych, zielone szkoły, zajęcia okołoświąteczne.

b) opracowania wyznaczające kierunki polityki przestrzennej gminy

Jednym z kluczowych zadań samorządu terytorialnego jest planowanie przestrzenne. Gmina Komarówka Podlaska posiada opracowane studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Komarówka Podlaska przyjęte zostało Uchwałą Nr XXXX/276/2002 Rady Gminy Komarówka Podlaska z dnia 30 września 2002 r., zmienione Uchwałą Nr XVII/105/2012 Rady Gminy Komarówka Podlaska z dnia 26 listopada 2012 r., Uchwałą Nr XXV/178/2017 Rady Gminy Komarówka Podlaska z dnia 31 października 2017 r. W Studium uwzględniono ochronę dziedzictwa kulturowego gminy. W części tekstowej zawarto wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w ewidencji zabytków /wg stanu na czas opracowywania studium/, wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej oraz określono zasady działań obowiązujące w strefach. W części graficznej studium oznaczono elementy stanowiące główne wartości kulturowe krajobrazu gminy: obiekty i tereny wpisane do rejestru zabytków, zespoły pałacowo-parkowe, zespoły dworskie zachowane częściowo, tereny po dawnych zespołach dworskich, układ małomiasteczkowy Komarówki Podlaskiej, historyczne układy komunikacyjne, cmentarze, wsie nasycone architekturą regionalną, obszary obserwacji archeologicznej, ważniejsze krzyże i kapliczki, karczmy i zajazdy istniejące/nieistniejące, młyny i wiatraki istniejące/nieistniejące.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Komarówka Podlaska przyjęty został Uchwałą Nr IX/51/2003 Rady Gminy Komarówka Podlaska z dnia 30 września 2003 r., zmieniony Uchwałą Nr VIII/114/2012 Rady Gminy Komarówka Podlaska z dnia 12 grudnia 2012 r., Uchwałą Nr III/13/2014 Rady Gminy Komarówka Podlaska z dnia 19 grudnia 2014 r. oraz Uchwałą Nr XVII/135/2020 Rady Gminy Komarówka Podlaska z dnia 27 października 2020 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Komarówka Podlaska ETAP I.

Zmiany planu ETAP I obejmują wielofunkcyjne tereny miejscowości gminnej, tereny zwartej zabudowy miejscowości sołeckich oraz tereny przeznaczone pod rozwój przedsiębiorczości. W zakresie ochrony wartości kulturowych na obszarze objętym planem wyodrębniono strefy ochrony konserwatorskiej, obejmujące historyczną strukturę funkcjonalno-przestrzenną zabytkowych zespołów sakralnych oraz zespołów pałacowo-ogrodowych, wartości ekspozycyjno-krajobrazowe, pojedyncze zabytkowe obiekty kubaturowe, obiekty małej architektury a także obszary znalezisk archeologicznych. W planie uwzględniono obiekty wpisane do rejestru zabytków i ujęte w gminnej ewidencji zabytków /wg stanu na czas opracowywania planu/ oraz obiekty o wartościach zabytkowych, znajdujące się na obszarze objętym zmianą. Wyznaczono strefy: ścisłej ochrony konserwatorskiej, pośredniej ochrony konserwatorskiej, ochrony widokowej, ochrony archeologicznej. Strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej objęto obiekty wpisane do rejestru zabytków. Strefą pośredniej ochrony konserwatorskiej objęto obiekty zabytkowe ujęte w gminnej ewidencji zabytków i nie objęte ścisłą ochroną konserwatorską, zlokalizowane na terenie objętym planem (pozostałości zabytkowych założeń dworskich, zabytkowe cmentarze, budynki pełniące dawniej funkcje publiczne jako przykłady architektury regionalnej, figury i kapliczki). Strefę ochrony widokowej wyznaczono na obszarach stanowiących zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów lub obiektów zabytkowych. Strefą ochrony archeologicznej objęto obszary stanowisk archeologicznych rozpoznanych badaniami AZP.

Wskazano sposoby postępowania w odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków a także w strefach ochrony konserwatorskiej. W jednostkach funkcjonalnych, wyodrębnionych na obszarze poszczególnych miejscowości, ustalono przeznaczenie terenów i zasady zagospodarowania, uwzględniające ochronę obiektów i obszarów zabytkowych. W części graficznej planu oznaczono stanowiska archeologiczne, obiekty wpisane do rejestru zabytków, budynki

znajdujące się w ewidencji zabytków, budowle i obiekty małej architektury znajdujące się w ewidencji zabytków, zabytkowe aleje, strefy ochrony konserwatorskiej.

Plan zagospodarowania przestrzennego ETAP II został uchwalony uchwałą Rady Gminy Komarówka Podlaska nr XLV/341/2024 z dnia 21 marca 2024 r. Przedmiotem planu, zgodnie z uchwałą intencyjną Nr XII/97/2020 z dnia 10 marca 2020 r. jest wyznaczenie terenów lokalizacji elektrowni słonecznych oraz zgodnie z uchwałą Nr XXXIX/293/2023 z dnia 24 maja 2023 r. powiększenie zasięgu terenów zabudowy usługowej.

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w planie uwzględniono stanowiska archeologiczne, występujące na obszarze objętym planem, które zostały rozpoznane badaniami pn. Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP) i objęte ochroną prawną poprzez wpis do wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

Uchwałą Rady Gminy Komarówka Podlaska nr II/15/2024 z dnia 18 czerwca 2024 r. Gmina przystąpiła do sporządzenia planu ogólnego gminy.

5.2. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW ORAZ ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

W pocz. XV w. obszar dzisiejszej gminy Komarówka Podlaska, leżący w granicach Królestwa Polskiego, został włączony do Wielkiego Księstwa Litewskiego. Od 1413 r. ziemie te znajdowały się w obrębie województwa trockiego, a od 1513 r. województwa podlaskiego. W 1566 r. znalazły się w nowo utworzonym województwie brzeskolitewskim. Po 1569 r. zostały na krótko przyłączone do Korony i województwa podlaskiego, po 1572 r. ponownie znalazły się w granicach Wielkiego Księstwa Litewskiego starostwa brzeskiego.

W wyniku III rozbioru obszar gminy znalazł się w zaborze austriackim, w tzw. Galicji Zachodniej, od 1796 r. w cyrkułe łukowskiem zmienionym na radzyński. Po likwidacji cyrkułu w 1802 r. wszedł w skład cyrkułu bialskiego, a następnie włodawskiego. Od 1807 r. tereny te znalazły się w Księstwie Warszawskim, od 1810 r. w nowo utworzonym powiecie radzyńskim, departamencie siedleckim, a od 1815 r. w Królestwie Polskim, obwodzie radzyńskim, województwie podlaskim. Następnie w 1837 r. weszły w obręb guberni lubelskiej (wówczas wieś Kolembrody odłączono od powiatu bialskiego i przyłączono do radzyńskiego), a od 1867 r. w guberni siedleckiej. W k. XIX w. miejscowość Żelizna stała się siedzibą gminy.

W 1912 r., po likwidacji guberni siedleckiej i utworzeniu guberni chełmskiej, północne tereny gminy (Kolembrody, Żelizna) weszły w skład powiatu bialskiego guberni chełmskiej, pozostała część znajdowała się w guberni lubelskiej w ramach powiatu radzyńskiego.

Po 1915 r. teren gminy wszedł w skład tzw. zarządu niemieckiej komendy etapów Ober-Ost.

W 1919 r., po odzyskaniu niepodległości, przywrócono województwa oraz powiaty. Obszar gminy znalazł się w powiecie radzyńskim, województwie lubelskim. Komarówka Podlaska stała się ponownie ośrodkiem gminy.

W okresie II wojny światowej obszar gminy znalazł się na terenie Generalnego Gubernatorstwa w Dystrykcie Lubelskim.

W 1954 r., w związku z likwidacją gmin, Komarówka przejściowo funkcjonowała jako ośrodek gromadzki. W 1973 r. odzyskała rangę siedziby gminy.

Po reformie administracyjnej kraju w 1975 r. i zniesieniu powiatów, gmina należała do nowo utworzonego województwa białkopodlaskiego. Od czasu kolejnej reformy administracyjnej kraju w 1999 r. wchodzi w skład powiatu radzyńskiego województwa lubelskiego.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Na terenie gminy brak zachowanych historycznych układów urbanistycznych. Jedynym ośrodkiem, posiadającym w przeszłości status miasta jest Komarówka Podlaska. Wzmiankowana w 1580 r., w 2. poł. XVII w. zwana „Kierdejowa Wola” oraz „Komarów” („Komarowo”). Jako miasto wymieniana w 1662 r. W 1. poł. XIX w. miasteczko administrowane było jako gmina wiejska. Od 1882 r. osada wiejska.

W układzie przestrzennym Komarówki czytelna jest lokalizacja rynku, plac przy którym pierwotnie zlokalizowany był kościół. O miejskiej przeszłości osady świadczą pozostałości murowanej, piętrowej zabudowy z XIX/XX w. przy ul. Ks. Rudnickiego. Są to najbardziej reprezentacyjne świeckie budynki w osadzie. Przy ul. 11 Listopada zachowały się relikty dawnej zwartej zabudowy parterowej, o charakterze małomiasteczkowym. Elementem dominującym w panoramie miejscowości jest neogotycki kościół, z wydzielonym placem przed bramą wejściową na teren przykościelny.

Krajobraz kulturowy gminy ukształtowany został przez rolniczy charakter obszaru. Powszechnie stosowanym materiałem budowlanym do lat 60. XX w. było drewno. Domy wznoszone były w konstrukcji zrębowej, przykryte dachami czterospadowymi, później dwuspadowymi lub dwuspadowymi z naczółkami. Z zewnątrz najczęściej domy szalowano, czasem wprowadzano zdobienia przy oknach i na szczytach.

Osady wiejskie reprezentują typ wsi jednodrożnicowych ze zwartą, obustronną zabudową. Domy ustawiano szczytem do drogi, w późniejszym okresie, od pocz. XX w., kalenicowo do drogi. W głębi siedliska znajdowało się podwórze z budynkami gospodarczymi: chlewem, oborą, stodołą, która ustawiana była równolegle do domu mieszkalnego. Występowały też przykłady łączenia części mieszkalnej z częścią gospodarczą.

Na szczególną uwagę zasługuje, zamieszkała w przeszłości przez drobną szlachtę zagrodową, wieś Przegaliny Duże, z interesującymi przykładami drewnianych domów z gankami frontowymi.

Budownictwo drewniane nadal dość licznie występuje na obszarze gminy. Największa ilość drewnianych domów zachowała się we wsiach: Przegaliny Duże, Derewiczna, Walinna, Żelizna, Kolembrody, Woroniec. Do najciekawszych przykładów należą: chałupa podcieniowa w Wiskach, siedlisko z chałupą i drewnianym żurawiem w Derewicznie, pochodząca z XIX w. chałupa w zabudowie szczytowej w Woroncu.

Krajobraz kulturowy wsi dopełnia otoczenie osad z sadami, polami, miedzami, łąkami, zielenią śródpolną.

Ważnym elementem, współtworzącym tożsamość lokalnego krajobrazu są walory przyrodnicze. Na terenie gminy występuje naturalny nizinny krajobraz otwarty, charakteryzujący się szerokim widnokreśleniem, przecięty kanałem Wieprz – Krzna. Tworzą go dalekie widoki z wnętrzami krajobrazowymi w postaci łąk i pól, zamkniętymi ścianą lasu oraz skupin drzew w otwartym krajobrazie. Szczególne walory krajobrazowe posiada pasmo łąk, ciągnące się od zbiornika wodnego Żelizna w kierunku łąk ossowskich.

Na terenie gminy znajdują się następujące obiekty, posiadające status pomnika przyrody:

grupa drzew (5 dębów szypułkowych) - teren Uroczyska Borodacz,
drzewo jesion wyniosły – teren zabytkowego parku w Przegalinach Dużych,
drzewo dąb szypułkowy – teren Leśnictwo Żelizna,
drzewo dąb szypułkowy – teren zabytkowego parku w Przegalinach Dużych,
drzewo modrzew europejski – teren Leśnictwo Żelizna,
drzewo jesion wyniosły - teren zabytkowego parku w Żeliźnie,
drzewo dąb szypułkowy – teren zabytkowego parku w Żeliźnie,
grupa drzew (2 dęby szypułkowe) - teren zabytkowego parku w Żeliźnie,
drzewo sosna zwyczajna – teren Leśnictwo Żelizna,
drzewo dąb szypułkowy – teren Leśnictwo Żelizna.

5.2.3. Zabytki nieruchome

a) budownictwo sakralne

Z uwagi na czas powstania, wartości stylowe, historyczne oraz stan zachowania, do szczególnie cennych budowli należą obiekty sakralne. Na terenie gminy, wśród zachowanych zabytkowych budowli sakralnych, wyróżnia się zespół kościoła w Komarówce Podlaskiej. Murowany, neogotycki kościół pw. Najświętszego Serca Jezusa wybudowany został w latach 1907-1912, z inicjatywy ks. Jana Rudnickiego i parafian. Wraz z zabudową towarzyszącą, wzniesioną w latach 1922-1925: plebanią, dawną organistówką oraz Domem Ludowym tworzy spójny stylowo zespół, będący wyróżnikiem architektoniczno-przestrzennym w zabudowie osady.

W Brzozowym Kącie znajdują się dwie murowane kaplice z lat 50. XX w. Jednej z nich nadano bardziej rozbudowaną formę architektoniczną, wprowadzając portyk kolumnowy w elewacji frontowej.

Drewnianą architekturę sakralną reprezentują na terenie gminy dwa kościoły: w Przegalinach Dużych i Kolembrodach oraz kaplice w Walinnie (1877 r.), Żulinkach (ok. 1905 r.), Derewicznie (pocz. XX w.) i niewielka kaplica w Brzozowym Kącie (pocz. XX w.). Kościół rzymskokatolicki pw. Opieki NMP w Przegalinach Dużych wzniesiony został w pocz. XIX w. jako cerkiew unicka. Obiekt jest przykładem budowli sakralnej „typu radzyńskiego”. Cechą charakterystyczną tej grupy świątyń jest dach wspólny dla prezbiterium, całej nawy i babińca, które posiadają jednakową wysokość zrębu. Wybudowany w latach 30. XX w. kościół pw. Nawiedzenia NMP w Kolembrodach wyróżnia się rozbudowaną dwuwieżową fasadą. Przy kościele znajduje się, pochodząca z 1830 r., drewniana, dwukondygnacyjna dzwonnica. Malowniczą formę posiada kaplica w Walinnie, z podcieniem od frontu i sygnaturką na dachu.

b) pałace i dwory

Na terenie gminy znajdują się dwa założenia rezydencjonalne: w Przegalinach Dużych oraz w Żeliźnie. Rozległe założenie pałacowo-ogrodowe w Przegalinach Dużych powiązane jest z otoczeniem układem alei dojazdowych. Pałac w Przegalinach, wzniesiony w 4. ćw. XIX w., spalony w 1943 r., został odbudowany ok. 1959 r. Otacza go park krajobrazowy ukształtowany w XIX w., z czytelnym układem barokowej kompozycji przestrzennej pochodzącej z XVIII w. W skromniejszej postaci przerwał zespół pałacowo-ogrodowy w Żeliźnie. Pierwotnie klasycystyczny pałac z pocz. XIX w., w wyniku gruntownej przebudowy w 1959 r. utracił cechy stylowe. Park, pierwotnie o barokowej kompozycji, został przekształcony w 2 poł. XIX w. w krajobrazowy, z kanałem wodnym na osi kompozycyjnej.

W Żulinkach, z dawnego założenia dworsko-ogrodowego, pozostał park z aleją dojazdową. W Brzezinach zachowały się pozostałości założenia dworsko-ogrodowego (w stanie szczątkowym).

c) zabytki techniki

Na terenie gminy Komarówka Podlaska nie występują zabytki techniki. W pocz. XX w. na tzw. Sajbudach, w powiązaniu z majątkiem w Żeliźnie, funkcjonowało gospodarstwo przemysłowe, które zostało zniszczone w czasie I wojny światowej, w 1915 r. W k. XIX w. w Przegalinach Dużych powstała, nieistniejąca dziś, gorzelnia i cegielnia. Z lokalnym przemysłem wiejskim związany jest drewniany wiatrak koźlak w Brzozowym Kącie z 1945 r. W Komarówce Podlaskiej znajduje się murowany motorowy młyn z XX w.

d) obiekty użyteczności publicznej

Obiekty użyteczności publicznej na terenie gminy to przede wszystkich budynki oświatowe. Najstarszy zachowany budynek dawnej szkoły znajduje się w Przegalinach Dużych (1888 r.). Spośród dawnych drewnianych szkół wiejskich, powstałych w pocz. XX w. zachowały się budynki w Brzozowym Kącie, Przegalinach Dużych, Worońcu, Walinnie-Sachalinie (zmodernizowany) oraz budynek szkolny w Derewicznie. W Komarówce Podlaskiej znajdują się budynki o zróżnicowanej funkcji publicznej: d. dom Spółdzielni „Jedność” (pocz. XX w.), d. budynek „Kasy Stefczyka” (lata 30. XX w.), d. łaźnia (pocz. XX w.), d. klasztor (1935 r.), d. budynek gminy przeniesiony z Przegalin (pocz. XX w.). Wspomnieć należy także o budynku d. sądu w Przegalinach Dużych (1875 r.) oraz drewnianej leśniczówce w Żeliźnie z pocz. XX w.

e) cmentarze

Znaczenie kulturowe posiadają także zabytkowe cmentarze. Na terenie gminy znajdują się zabytkowe cmentarze wyznaniowe: rzymskokatolickie w Kolembrodach (założony jako unicki w 1837 r.), Komarówce Podlaskiej (pocz. XIX w.), Brzezinach (poł. XIX w.), Przegalinach Dużych (rzymskokatolicki, przykościelny założony w poł. XVIII w.) oraz żydowski w Komarówce Podlaskiej. Na niektórych występują dawne nagrobki. Oprócz cmentarzy wyznaniowych, w Walinnie zachował się cmentarz epidemiczny z lat 1917-1919, na którym pozostały kamienne głazy z rytymi znakami krzyża. W lesie w Wólce Komarowskiej położony jest cmentarz wojenny żołnierzy austro-węgierskich i niemieckich z I wojny światowej, założony w 1915 r., wyodrębniony z otoczenia wałem ziemnym, z pomnikiem w formie ściętej piramidy.

5.2.4. Zabytki ruchome

Większość zabytków ruchomych na terenie gminy stanowi wyposażenie świątyń. Obiekty te reprezentują różne okresy historyczne i odmiany stylowe.

Do zabytków ruchomych należą także kamienne i żeliwne nagrobki z cmentarzy parafialnych. Zespół zabytkowych nagrobków, pochodzących z XIX i pocz. XX w. zachował się na cmentarzu w Komarówce Podlaskiej. Nieliczne zabytkowe nagrobki z XIX i pocz. XX w. znajdują się także na cmentarzach w Kolembrodach i Brzezinach.

Cechą wyróżniającą gminę jest duża liczba kapliczek przydrożnych, malowniczo wpisujących się w krajobraz wiejski, często z zielenią towarzyszącą. Kapliczki występujące na terenie gminy reprezentują różne typy. Charakterystyczne dla regionu są murowane kapliczki dwukondygnacyjne, nakryte daszkami czterospadowymi lub dwuspadowymi. Do najstarszych należą: kapliczka w Brzezinach wzniesiona w 1 poł. XIX w. z rzeźbą św. Jana Nepomucena, kapliczka w Brzezinach z XIX/XX w. z rzeźbą Najświętszego Serca Jezusa oraz kapliczka w Walinnie z XIX/XX w. Na uwagę zasługuje kapliczka z figurą św. Floriana (po 1915 r.) w Żeliźnie w formie wysokiego obelisku, z rzeźbą w zwieńczeniu. Tradycyjną formę posiadają kapliczki w Derewicznie, Walinnie, Wiskach, Worońcu, Brzozowym Kącie, Żeliźnie, Przegalinach. Niewielka, murowana kapliczka kubaturowa z lat 50. XX w. znajduje się przy drodze z Brzozowego Kąta do Komarówki Podlaskiej. Tradycja wznoszenia kapliczek trwała przez XIX w. do lat 50. XX w. Ciekawym przykładem kapliczek drewnianych o niewielkiej formie jest kapliczka skrzynkowa zawieszona na drzewie w Przegalinach Dużych oraz kapliczka na słupie z rzeźbą Serca Jezusa w Wólce Komarowskiej.

Oddzielną grupę stanowią samodzielne figury. Figury Matki Boskiej Niepokalanej zdobią dawne zespoły dworskie: w Brzezinach (1856) i Przegalinach Dużych (1910 r.). Figura Matki Boskiej (1936 r.) znajduje się także w Brzezinach, na skraju wsi, przy rozwidleniu dróg. W Komarówce Podlaskiej, przy kościele parafialnym zlokalizowana jest figura Chrystusa Króla z 1938 r.

Na terenie gminy znajdują się liczne drewniane krzyże przydrożne, w tym krzyże „epidemiczne”. Wyróżnienia wymaga ozdobny, z zamkniętymi trójlistnie ramionami, krzyż w Przegalinach Dużych, datowany na XIX w.

Wspomnieć też należy o ruchomościach, tworzących w przeszłości wyposażenie wiejskich chałup. Zbiory obiektów ruchomych, związanych z kulturą ludową regionu przechowywane są w Izbie Regionalnej w Kolembrodach, mieszczącej się w budynku tzw. Popówki. W Izbie

Pamięci Narodowej w Komarówce Podlaskiej przechowywane są liczne pamiątki związane z Komarówką i okolicznymi miejscowościami.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Obszar gminy objęty jest rozpoznaniem archeologicznym w ramach programu AZP /Archeologiczne Zdjęcie Polski/, opierającego się na badaniach powierzchniowych. Zgodnie z art. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Lokalizacja stanowisk archeologicznych na terenie gminy wiąże się głównie z dawnym osadnictwem wzdłuż historycznych traktów handlowych, wskazując na ciągłość tradycji osadniczej. Na obszarze gminy nie występują stanowiska archeologiczne o wyodrębnionej formie przestrzennej. Dość liczne są ślady osadnictwa pradziejowego, pochodzące z epoki kamienia, brązu i żelaza.

Najstarsze znaleziska archeologiczne pochodzą z paleolitu schyłkowego (starszej epoki kamienia) w Komarówce Podlaskiej. Stanowiska datowane na mezolit zarejestrowano w Komarówce Podlaskiej, Brzozowym Kącie. Ślady osadnictwa z okresu neolitu odnaleziono w Przegalinach Dużych. Liczne są stanowiska z okresu brązu i żelaza. Odnotowano nieliczne stanowiska z okresu starożytności.

Do ciekawych zabytków archeologicznych należy obozowisko z wczesnej epoki brązu odnalezione w Derewicznie, osada kultury amfor kulistych w Komarówce Podlaskiej, wiązana z kulturą przeworską osada w Przegalinach Dużych oraz osady łączone z kulturą łużycką w Kolembrodach i Przegalinach Dużych.

5.2.6. Dziedzictwo niematerialne

Istotnym elementem krajobrazu kulturowego są wartości niematerialne. Pojęcie „niematerialnego dziedzictwa kulturowego” definiuje Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (Dz. U. 2011, poz. 1018), zgodnie z którą oznacza ono: „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo

kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności”. Ochrona dziedzictwa niematerialnego powinna polegać na jego utrwaleniu, zachowywaniu i przekazywaniu następnym pokoleniom.

Do dziedzictwa niematerialnego związanego z terenem gminy zaliczyć należy m.in.: historyczne nazwy miejscowości, dziś niefunkcjonujące, tradycyjne i historyczne nazwy miejscowe, zachowane w lokalnych społecznościach wiejskich np. „Czasza”, „Smolarnia”, „Brodacz”, „Osmalona Osa”, „Czapków Gaj”, „Krynica”, „Bagno Książęce”, „Pożarnica”, legendy związane z nazwami miejscowości np. Komarówką, znane postacie np. Stanisław Samuel Szemiot, Aleksander Oleszczuk „Podlaski Kolberg”, postacie zasłużone dla lokalnych społeczności np. ks. Jan Rudnicki związany z Komarówką Podlaską, kult świętych (sanktuarium w Kolembrodach z cudownym obrazem Matki Bożej Kolembrodzkiej, z kultem sięgającym XVII w.), miejscowe zwyczaje i obrzędy kultywowane przez mieszkańców, utwory muzyczne, lokalne wyroby spożywcze, a także charakter miejscowego budownictwa wiejskiego.

Szczególne znaczenie dla utrzymania ciągłości kulturowej i tożsamości lokalnych społeczności wiejskich ma kultura ludowa i tradycyjna obrzędowość. Na terenie gminy zadania z zakresu utrwalania, upowszechniania i promocji dziedzictwa niematerialnego prowadzi Gminne Centrum Kultury. Ważnymi, promującymi folklor i kulturę ludową regionu wydarzeniami są m.in.: Spotkania z Piosenką Ludową, Gala Pieśni Biesiadnej w Komarówce Podlaskiej, Ponadpowiatowy Przegląd Pieśni Maryjnej w Kolembrodach, Pieśń o Matce w Derewicznie, Biesiada Ludowa w Przegalinach Dużych, dożynki gminne.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami formami ochrony zabytków są:

1) wpis do rejestru zabytków;

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach

zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rejestr zabytków, dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków (art. 8.1 cyt. ustawy).

Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy (art. 9. 1 ustawy). Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku (art. 9. 2 ustawy).

Na terenie gminy Komarówka Podlaska nie występują obiekty uznane za pomnik historii oraz parki kulturowe.

W rejestrze zabytków nieruchomych województwa lubelskiego z terenu gminy Komarówka Podlaska znajduje się 7 pozycji, w tym 2 zespoły pałacowe, 2 zespoły kościelne, 1 kościół, 1 kaplica, 1 cmentarz. Obiekty wpisane do rejestru zlokalizowane są w miejscowościach: Brzeziny, Kolembrody, Komarówka Podlaska, Przegaliny Duże, Wólka Komarowska, Żelizna. Ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków objęte są wszystkie zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy. Wykaz tabelaryczny zabytków nieruchomych z terenu gminy Komarówka Podlaska wpisanych do rejestru zabytków znajduje się w części „Aneksy”.

Istotną formą ochrony zabytków są ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Obowiązujące dla obszaru gminy plany miejscowe uwzględniają obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz częściowo obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków. Konieczna jest aktualizacja w planach danych dotyczących obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz aktualizacja obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Konieczne jest zapewnienie ochrony planistycznej ww. obiektów w planie ogólnym gminy, który zastąpi studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

W oparciu o art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa (ust. 2), wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (ust. 4).

Zakres gminnej ewidencji zabytków obejmuje:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta), w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ewidencja zabytków zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

W gminnej ewidencji zabytków gminy Komarówka Podlaska ujętych jest ogółem 41 obiektów nieruchomych i ponad 100 stanowisk archeologicznych. W ewidencji znajdują się 2 zespoły kościelne, 4 założenia pałacowo/dworsko-ogrodowe, 2 pałace, 2 parki, 3 kościoły, 2 dzwonnice, 3 kaplice, 1 kapliczka, 1 dwór, 9 cmentarzy, 1 wiatrak, 2 figury, 1 klasztor, 1 łaźnia, 1 plebania, 1 wikarówka, 1 dom ludowy, 1 sąd, 1 szkoła, 1 ogrodzenie, 1 budynek gminy.

W gminnej ewidencji zabytków gminy Komarówka Podlaska zamieszczono wszystkie obiekty z terenu gminy ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Celowym jest powiększanie zasobu gminnej ewidencji zabytków o obiekty małej architektury (kapliczki, krzyże przydrożne) oraz przykłady budownictwa drewnianego. Wykaz obiektów nieruchomych z terenu gminy Komarówka Podlaska ujętych w gminnej ewidencji zabytków znajduje się w części „Aneksy”.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Spośród elementów dziedzictwa kulturowego gminy Komarówka Podlaska najwyższe znaczenie, wyróżniające gminę na tle innych mają następujące zabytki:

1. Zespół kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Komarówce Podlaskiej
2. Zespół kościoła parafialnego pw. Nawiedzenia NMP w Kolembrodach
3. Kościół parafialny pw. Opieki NMP w Przegalinach Dużych
4. Założenie pałacowo–ogrodowe w Przegalinach Dużych
5. Zespół pałacowo–ogrodowy w Żeliźnie

Zespół kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Komarówce Podlaskiej

Pierwszy drewniany kościół w Komarówce wzmiankowany był w 1680 r., kolejny drewniany wybudowano w 1829 r., następny murowany wzniesiony został w latach 1855-57.

Obecny kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Komarówce Podlaskiej zbudowany został na nowym miejscu w latach 1907-1912 w stylu neogotyckim, z inicjatywy ówczesnego proboszcza ks. Jana Rudnickiego oraz parafian. Autorem projektu był architekt Jan Olearski. W 1915 r. wysadzono wieże kościelne uszkodzając obiekt. W latach 1922-25 nastąpiła odbudowa zniszczeń, w tym czasie wybudowano obiekty towarzyszące kościołowi: plebanię, dom ludowy, organistówkę, ogrodzenie placu przykościelnego. Zespół stanowi przykład neogotyckiego zespołu sakralnego.

Zespół kościoła parafialnego pw. Nawiedzenia NMP w Kolembrodach

Kościół pw. Nawiedzenia NMP w Kolembrodach zbudowany został w latach 1932-1933 wg projektu Czesława Mańko, zmodyfikowanego przez architekta powiatowego K. Milewskiego. (pierwsza cerkiew w Kolembrodach wzmiankowana w 1566 r.). Obok kościoła zlokalizowana jest drewniana dzwonnica wzniesiona w 1830 r. Zespół stanowi przykład drewnianego budownictwa sakralnego z terenu Lubelszczyzny.

Kościół parafialny pw. Opieki NMP w Przegalinach Dużych

Kościół pw. Opieki NMP w Przegalinach Dużych wybudowany został jako cerkiew unicka w latach 1817-1818 (pierwsza cerkiew wzmiankowana w 1589 r.), w 1875 r. przekazana prawosławnym. Od 1918 r. kościół katolicki, w 1919 r. erygowana została parafia rzymskokatolicka. Kościół stanowi przykład drewnianego budownictwa sakralnego z terenu Lubelszczyzny.

Założenie pałacowo–ogrodowe w Przegalinach Dużych

Drewniany dwór w Przegalinach wzmiankowany był już ok. 1580 r. Obecny pałac początkowo składał się z parterowego, klasycystycznego dworu wzniesionego zapewne ok. 1770-86 oraz piętrowego pałacyku dobudowanego w 4 ćw. XIX w. W 1943 r. obiekt został spalony, odbudowany w 1959 r. Park ukształtowany został w obecnej postaci w XIX w. jako krajobrazowy. Posiada czytelny układ wcześniejszej barokowej kompozycji z XVIII w. Zespół stanowi przykład rezydencji ziemiańskiej, w chwili obecnej pozbawiony części gospodarczej (z części gospodarczej pozostały jedynie ruiny magazynu).

Zespół pałacowo–ogrodowy w Żeliźnie

Folwark w Żeliźnie założony został w 1 poł. XVI w., w XVII w. wzmiankowany dwór. Obecny pałac w Żeliźnie wzniesiony został w pocz. XIX w. jako klasycystyczny. W 1943 r. uległ częściowemu zniszczeniu, w 1959 r. został gruntownie przebudowany. Park, pierwotnie posiadający barokową kompozycję, został przekształcony w 2 poł. XIX w. w krajobrazowy, z kanałem wodnym na osi kompozycyjnej. Zespół stanowi przykład rezydencji ziemiańskiej, w chwili obecnej pozbawiony części gospodarczej (zniszczona w 1943 r.).

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ mocne i słabe strony

Dziedzictwo kulturowe gminy Komarówka Podlaska związane jest mocno z kulturą wiejską. Przemiany kulturowe terenów wiejskich położonych na obszarze gminy, w procesie ich historycznego rozwoju, przebiegające przez wieki stosunkowo powoli i harmonijnie, zostały przerwane po II wojnie światowej. Zagrożenia i negatywne zjawiska szczególnie nasiliły się w latach 70. XX w. wraz z polepszeniem sytuacji materialnej mieszkańców wsi oraz współcześnie, po transformacji ustrojowej, począwszy od lat 90. XX w. Przemiany te, mające podłoże ekonomiczne, gospodarcze, społeczne wpisane są we współczesne trendy o zasięgu ogólnokrajowym. Niestety, wciąż w dużym stopniu mają one nieskoordynowany charakter, a ich zasięg w sferze kulturowej jest znaczący, obejmujący różne obszary kulturowe. Dewastacja krajobrazu, odrzucenie przez współczesne społeczności wiejskie tradycyjnych form budownictwa i rozplanowania siedlisk, nieumiejętna adaptacja ukształtowanych struktur wiejskich powoduje stopniową utratę zindywidualizowanego oblicza wsi. W miejsce dawnej tradycyjnej, drewnianej zabudowy wprowadzane jest budownictwo wyobcowane z tradycji, przypadkowo lokalizowane. Pomimo tych negatywnych zjawisk, we wszystkich wsiach gminy zachowały się przykłady tradycyjnego budownictwa drewnianego, głównie domów mieszkalnych (zwarta grupa drewnianych domów znajduje się w Przegalinach Dużych). Ich stan jest zróżnicowany; występują obiekty niezamieszkałe, o pogarszającym się stanie zachowania jak i budynki zadbane, w dobrym stanie technicznym. Część siedlisk utrzymała tradycyjną wielkość oraz rozplanowanie.

Znajdujące się na terenie gminy dwa obiekty rezydencjonalne w Przegalinach Dużych i Żeliźnie nie są w chwili obecnej użytkowane. W odniesieniu do pałacu w Żeliźnie, stanowiącym własność gminy, planowane jest podjęcie w najbliższym czasie kompleksowych prac

remontowych i rewitalizacyjnych. W chwili obecnej pałac w Przegalinach Dużych jest zabezpieczony przed zniszczeniem i dewastacją, jednak dalsze, przedłużające się wyłączenie budynku z użytkowania spowoduje pogarszanie stanu technicznego obiektu, a brak zabiegów rewitalizacyjnych w parku, zacieranie jego historycznej kompozycji.

Gmina Komarówka Podlaska przejawia dużą aktywność w zakresie pozyskiwania funduszy zewnętrznych związanych z ochroną zabytków. W minionych latach, w ramach realizacji projektu pn. „Efektywne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w Gminie Komarówka Podlaska” Oś Priorytetowa 7 – Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego, Działania 7.1 - Dziedzictwo kulturowe i naturalne”, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020, Gmina Komarówka Podlaska wykonała remont kapitalny, z adaptacją na izbę pamięci, budynku dawnej organistówki znajdującym się w zespole kościelnym w Komarówce Podlaskiej, stanowiącym własność Parafii rzymskokatolickiej w Komarówce Podlaskiej. Zakres remontu obiektu obejmował: wymianę konstrukcji drewnianego stropu, wymianę części więźby dachowej wraz z pokryciem dachowym i orynnowaniem, wymianę stolarki okiennej i drzwiowej zewnętrznej oraz stolarki wewnętrznej, ocieplenie stropu, wykonanie nowych warstw posadzkowych, naprawę rys, osuszenie ścian, wykonanie hydroizolacji, odwodnienia opaskowego budynku, nowych kominów i ścian działowych, wykonanie nowych instalacji wewnętrznych, (elektrycznej, wod-kan. i grzewczej) oraz budowę zewnętrznego zbiornika na gaz zasilającego budynek.

W 2023 r. zrealizowano w ramach działania: "Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER" projekt pn. "Budowa nowego miejsca rekreacji i wypoczynku przy ul. Lubelskiej w Komarówce Podlaskiej", obejmujący oczyszczenie pomnika II Wojny Światowej oraz wykonanie nowego zagospodarowanie placu przy pomniku.

W latach 2021-2024 gmina prowadziła prace przy zabytkowym drzewostanie w założeniu pałacowo-ogrodowym w Przegalinach Dużych (w tym prace konserwatorskie i redukcyjne w koronach drzew w alei lipowej) oraz w założeniu pałacowo-ogrodowym w Żeliźnie.

Dobrym użytkownikiem obiektów zabytkowych na terenie gminy są parafie kościoła rzymskokatolickiego. W dobrym stanie zachowania znajdują się kościoły w Komarówce Podlaskiej, Przegalinach Dużych i Kolembrodach oraz drewniane dzwonnice w Przegalinach Dużych i Kolembrodach. Nie występują zagrożenia w stanie zachowania kaplic wiejskich.

W dobrym stanie są kaplice w Walinnie, Żulinkach i Derewicznie. Przeprowadzenia prac remontowych wymaga kaplica cmentarna w Brzezinach oraz część kapliczek przydrożnych.

W 2024 r. z inicjatywy mieszkańców wsi Żelizna, przy wsparciu gminy, rozpoczęto prace remontowe przy kapliczce–obelisku z figurą św. Floriana, znajdującej się przy drodze wojewódzkiej Międzyrzec Podlaski–Parczew. Remont finansowany jest z funduszu sołeckiego i środków budżetu gminy.

Większość krzyży przydrożnych na terenie gminy znajduje się w dobrym stanie zachowania, nieliczne wymagają naprawy lub ustawienia nowych krzyży, aby utrzymana została tradycja miejsca.

Zabytkowe cmentarze w Komarówce Podlaskiej, Kolembrodach, Brzezinach są dobrze utrzymane, niestety pozbawione są zieleni komponowanej i drzewostanu. Stan zachowania zabytkowych nagrobków jest zróżnicowany, niektóre wymagają przeprowadzenia prac konserwatorskich. Cmentarz wojenny w Wólce Komarowskiej, oznakowany, wymaga prowadzenia bieżących prac porządkowych, podobnie cmentarz epidemiczny w Walinnie. Dobrze utrzymany jest cmentarz żydowski w Komarówce Podlaskiej.

Spośród obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków zabezpieczenia i remontu wymaga wiatrak w Brzozowym Kącie. Dawny dwór ob. dom mieszkalny w Komarówce Podlaskiej jest częściowo nieużytkowany i częściowo przekształcony.

W celu określenia podstawowych priorytetów gminnego programu opieki nad zabytkami dokonano analizy szans i zagrożeń, dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy poprzez wskazanie mocnych i słabych stron. Analizę przeprowadzono na podstawie:

- 1) analizy uwarunkowań zewnętrznych ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (analiza dokumentów programowych wykonanych na poziomie kraju, województwa, powiatu),
- 2) analizy uwarunkowań wewnętrznych ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (analiza dokumentów programowych wykonanych na poziomie gminy),
- 3) analizy zasobu zabytkowego gminy wykorzystanego w diagnozie stanu dziedzictwa kulturowego gminy,
- 4) oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, analizy możliwości wykorzystania dziedzictwa kulturowego gminy w rozwoju społecznym i gospodarczym regionu.

Atuty – mocne strony

- atrakcyjne walory naturalne; tereny o walorach krajobrazowych i przyrodniczych, umożliwiające rozwój turystyki
- różnorodność zasobu dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego
- różnorodność typów obiektów zabytkowych, w tym duża ilość kapliczek i krzyży przydrożnych
- silna tożsamość kulturowa mieszkańców gminy
- aktywność samorządu na polu pozyskiwania środków finansowych na remonty obiektów zabytkowych w ramach szerszych programów finansowanych zewnętrznie
- aktywność społeczności lokalnych ukierunkowana na zachowanie wartości niematerialnych (działalność Koła Historycznego przy Gminnym Centrum Kultury w Komarówce Podlaskiej, zespoły ludowe, koła gospodyń wiejskich)
- działania społeczności lokalnych, zmierzające do zachowaniu w dobrym stanie obiektów zabytkowych
- funkcjonowanie Gminnej Izby Regionalnej w Kolembrodach oraz Izby Pamięci Narodowej w Komarówce Podlaskiej
- aktywnie działające instytucje kultury (Gminne Centrum Kultury, Biblioteka Gminna)
- organizowanie imprez promujących folklor i kulturę ludową (Spotkania z Piosenką Ludową, Gala Pieśni Biesiadnej w Komarówce Podlaskiej, Ponadpowiatowy Przegląd Pieśni Maryjnej w Kolembrodach, Pieśń o Matce w Derewicznie, Biesiada Ludowa w Przegalinach Dużych, dożynki gminne)
- dostępność szlaków turystycznych, wykorzystujących walory przyrodnicze oraz kulturowe gminy

Słabe strony

- degradacja środowiska kulturowego poprzez nadmierne uszczuplanie jego zasobów
- degradacja struktur ruralistycznych poprzez przypadkowe inwestycje, rozpraszanie zabudowy
- zanik tradycyjnego budownictwa wiejskiego
- zanik cech regionalnych w budownictwie
- zły stan zachowania niektórych obiektów zabytkowych
- przedłużający się stan nieużytkowania pałacu w Przegalinach Dużych

- brak społecznej opieki nad zabytkami gminy
- brak edukacji z zakresu wartości i ochrony dziedzictwa kulturowego
- niewystarczająca promocja walorów przyrodniczo - kulturowych gminy
- niewielkie zainteresowanie tradycją ludową i folklorem wśród młodzieży
- niewystarczające wykorzystanie potencjału kulturowego i przyrodniczego gminy dla rozwoju turystyki i rekreacji
- brak bazy turystycznej
- niedostateczny zakres świadczenia usług agroturystycznych

Szanse

- możliwość prowadzenia systemowej rewitalizacji obszarów ważnych społecznie i kulturowo dla społeczności lokalnych
- możliwość pozyskania zewnętrznych środków finansowych na rzecz rewitalizacji obszarów, rewaloryzacji i adaptacji obiektów zabytkowych
- możliwość dofinansowywania prac remontowych przy obiektach zabytkowych na terenie gminy w ramach podjętej przez Radę Gminy Komarówka Podlaska Uchwały Nr XIV/111/2016 z dnia 25 maja 2016 r. w sprawie określenia zasad udzielania przez Gminę Komarówka Podlaska dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków
- wykorzystanie obiektów zabytkowych na cele służące lokalnym społecznościom
- uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego
- uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego w ogólnym planie zagospodarowania przestrzennego gminy
- podjęte działania remontowe obiektów znajdujących się w zespole kościoła parafialnego w Komarówce Podlaskiej, połączone z ich adaptacją na cele społeczne
- możliwość wykorzystania potencjału tkwiącego w zespole pałacowo-parkowym w Żeliźnie
- organizowanie imprez kulturalnych, wystaw, spotkań, festiwali, koncertów, widowisk promujących lokalną tradycję
- aktywizacja lokalnych społeczności w celu kultywowania miejscowych tradycji
- istniejące regulacje prawne w zakresie ochrony krajobrazu

- popularyzacja przemysłów czasu wolnego w oparciu o obiekty dziedzictwa kulturowego
- wzrost zapotrzebowania na usługi turystyczne oraz wypoczynek na obszarach wiejskich, w bliskim kontakcie z naturą
- rozwój turystyki na bazie walorów naturalnych i kulturowych gminy
- zwiększenie ilości gospodarstw agroturystycznych o zróżnicowanej ofercie usług
- powstanie szlaków turystyki kulturowej pieszej, konnej, rowerowej

Zagrożenia

- zanik tradycyjnych form budownictwa
- utrata i rozpad tradycyjnych więzi społecznych, zanik oryginalnych cech oraz tradycyjnych funkcji organizmów wiejskich
- pogorszenie stanu zachowania pałaców w Przegalinach Dużych i Żeliźnie
- niska świadomość społeczna dotycząca zasobu i wartości zabytków z terenu gminy
- słabe zainteresowanie młodego pokolenia twórczością ludową
- brak bazy turystycznej
- brak specjalistycznych opracowań, mających na celu ochronę krajobrazu kulturowego gminy

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zarząd gminy zobowiązany jest do sporządzania na okres czterech lat gminnego programu opieki nad zabytkami. Program przyjmuje do realizacji rada gminy. Z realizacji programu zarząd gminy sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy. Program opieki nad zabytkami ma na celu, w szczególności:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W programie opieki nad zabytkami gminy Komarówka Podlaska przy określaniu działań priorytetowych uwzględniono cele wymienione w art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wnioski wynikające z diagnozy stanu dziedzictwa kulturowego oraz oceny opracowań strategicznych gminy.

Priorytetowe działania i zadania do realizacji w ramach „Programu opieki nad zabytkami gminy Komarówka Podlaska na lata 2025–2028” zostały przedstawione w formie tabelarycznej. Wyszczególniono trzy priorytetowe kierunki działań, którym przyporządkowane zostały zadania wyznaczone do realizacji w ciągu 4 lat obowiązywania programu. Koszt przewidzianych do realizacji zadań określany będzie corocznie w budżecie gminy.

PRIORYTET I:

Rewaloryzacja obiektów zabytkowych z terenu gminy

PRIORYTET II:

Ochrona krajobrazu kulturowego gminy

PRIORYTET III:

Promocja w zakresie spuścizny kulturowej gminy jako czynnika współtworzącego lokalną tożsamość kulturową mieszkańców i budującego zewnętrzny wizerunek gminy

PRIORYTET I	
Kierunki działań	Zadania
Przywrócenie i wyeksponowanie wartości zabytku oraz adaptacja do nowej funkcji przy zachowaniu wartości zabytkowych	1. Rewaloryzacja zespołu pałacowo-ogrodowego w Żeliźnie (remont i adaptacja budynku pałacu z wprowadzeniem funkcji nienaruszającej zabytkowy charakter obiektu i podjęcie prac rewaloryzacyjnych w zespole)
Poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych	1. Remont zabytkowego budynku dawnej plebanii w zespole kościoła w Komarówce Podlaskiej (kontynuacja prac remontowych) 2. Wykonanie prac remontowych we wnętrzu kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Komarówce Podlaskiej 3. Remont kaplicy cmentarnej w Brzezinach 4. Przeglądy stanu zachowania cmentarzy ujętych w gminnej ewidencji zabytków 5. Współpraca z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych - wspieranie działań związanych z prowadzeniem prac konserwatorskich i robót budowlanych 6. Podejmowanie działań w celu pozyskiwania środków zewnętrznych na rewaloryzację obiektów zabytkowych

PRIORYTET II	
Kierunki działań	Zadania
Ochrona zabytkowych kapliczek i krzyży przydrożnych jako elementów miejscowego krajobrazu kulturowego Ochrona zabytków, stanowiących wyposażenie kościołów Ochrona drewnianego budownictwa ludowego z terenu gminy	1. Rozszerzanie zasobu gminnej ewidencji zabytków poprzez włączenie do gminnej ewidencji zabytków wybranych kapliczek i krzyży przydrożnych 2. Kontynuacja remontu kapliczki – obelisku z figurą św. Floriana w Żeliźnie 3. Wykonanie prac konserwatorskich ołtarza w kościele pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Kolembrodach 4. Wykonanie prac konserwatorskich elementów wyposażenia kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Komarówce Podlaskiej 5. Rozszerzanie zasobu gminnej ewidencji zabytków poprzez włączenie do gminnej ewidencji zabytków budynku drewnianej popówki zlokalizowanej w Kolembrodach 6. Rozpoznanie w zakresie możliwości pozyskania przez gminę i translokacji drewnianego obiektu budownictwa ludowego z terenu gminy, z lokalizacją w sąsiedztwie tzw. popówki znajdującej się w Kolembrodach

Współpraca z właścicielami (będącymi osobami fizycznymi) obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków	1. Udzielanie wsparcia właścicielom obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków w zakresie przekazywania informacji o obowiązujących przepisach prawnych związanych z ochroną zabytków, postępowania administracyjnego dotyczącego podejmowania działań przy zabytku oraz możliwościach pozyskania środków finansowych na remont obiektów
Ochrona układów ruralistycznych	1. Uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego: - ochrony panoram i przedpoli widokowych osad, - powstrzymanie rozpraszania osadnictwa poprzez wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach wsi na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk, - utrzymanie historycznych gabarytów i form architektonicznych zabudowy
Ochrona pomników przyrody na terenie gminy	1. Przeglądy stanu zachowania pomników przyrody w zabytkowych parkach w Żeliźnie i Przegalinach Dużych

PRIORYTET III	
Kierunki działań	Zadania
Popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy	1. Wspieranie funkcjonowania Koła Historycznego działającego w Komarówce Podlaskiej

Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	2. Wspieranie publikacji i działań o charakterze edukacyjnym, naukowym, popularyzatorskim, dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy 3. Popularyzacja tematyki związanej z lokalnym dziedzictwem kulturowym i historią regionu w edukacji szkolnej np. poprzez organizowanie zajęć tematycznych, wycieczek, konkursów, lekcji poświęconych historii i dziedzictwu kulturowemu regionu 4. Wspieranie działalności Izby Pamięci Narodowej w Komarówce Podlaskiej oraz Izby Regionalnej w Kolembrodach 1. Wspieranie inicjatyw indywidualnych i społecznych związanych z dziedzictwem niematerialnym gminy – jego identyfikacją, dokumentowaniem, utrwalaniem i przekazywaniem (tj. zwyczaje, tradycje, obrzędy rzemiosło) 2. Kontynuacja corocznych imprez propagujących folklor i kulturę ludową
--	--

Oczekiwane rezultaty realizacji zadań w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami obrazuje poniższa tabela.

Zadania	Oczekiwane rezultaty
Rewaloryzacja zespołu pałacowo-ogrodowego w Żeliźnie (remont i adaptacja budynku pałacu z wprowadzeniem funkcji nienaruszającej zabytkowy charakter obiektu i podjęcie prac	Poprawa stanu zachowania obiektu, przywrócenie walorów architektonicznych, uwydatnienie walorów zabytkowych, udostępnienie

rewaloryzacyjnych w zespole)	obiektu dla mieszkańców gminy, stworzenie nowych miejsc pracy
Remont zabytkowego budynku dawnej plebanii w zespole kościoła w Komarówce Podlaskiej (kontynuacja prac remontowych)	Poprawa stanu zachowania obiektu, uwydatnienie jego walorów zabytkowych
Wykonanie prac remontowych we wnętrzu kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Komarówce Podlaskiej	Poprawa stanu zachowania obiektu, uwydatnienie jego walorów zabytkowych
Remont kaplicy cmentarnej w Brzezinach	Poprawa stanu zachowania obiektu
Przeglądy stanu zachowania cmentarzy ujętych w gminnej ewidencji zabytków	Utrzymanie obiektów dobrym stanie
Współpraca z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych - wspieranie działań związanych z prowadzeniem prac konserwatorskich i robót budowlanych	Zwiększenie liczby obiektów zabytkowych poddanych pracom konserwatorskim i robotom budowlanym, poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych
Podejmowanie działań w celu pozyskiwanie środków zewnętrznych na rewaloryzację obiektów zabytkowych	Zwiększenie liczby obiektów zabytkowych poddanych pracom konserwatorskim i robotom budowlanym, poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych
Rozszerzanie zasobu gminnej ewidencji zabytków poprzez włączenie do gminnej ewidencji zabytków wybranych kapliczek i krzyży przydrożnych	Objęcie ochroną zabytkowych obiektów małej architektury z terenu gminy, zabezpieczenie przed zniszczeniem /przebudową, wymianą/, kontrola nad prawidłowością prowadzonych prac remontowych
Kontynuacja remontu kapliczki – obelisku z figurą św. Floriana w Żeliźnie	Poprawa stanu zachowania obiektu, uwydatnienie jego walorów zabytkowych
Wykonanie prac konserwatorskich ołtarza w kościele pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Kolembrodach	Poprawa stanu zachowania obiektu, uwydatnienie jego walorów zabytkowych

Wykonanie prac konserwatorskich elementów wyposażenia kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Komarówce Podlaskiej	Poprawa stanu zachowania obiektów, uwypatnienie walorów zabytkowych
Rozszerzanie zasobu gminnej ewidencji zabytków poprzez włączenie do gminnej ewidencji zabytków budynku drewnianej popówki w Kolembrodach	Objęcie ochroną budynku, stanowiącego przykład drewnianego budownictwa z terenu gminy, kontrola nad prawidłowością prowadzonych prac remontowych
Rozpoznanie w zakresie możliwości pozyskania przez gminę i translokacji drewnianego obiektu budownictwa ludowego z terenu gminy, z lokalizacją w sąsiedztwie tzw. popówki w Kolembrodach	Ochrona przed zniszczeniem, zachowanie dla przyszłych pokoleń przykładów tradycyjnego budownictwa drewnianego z terenu gminy
Udzielanie wsparcia właścicielom obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków w zakresie przekazywania informacji o obowiązujących przepisach prawnych związanych z ochroną zabytków, postępowania administracyjnego dotyczącego podejmowania działań przy zabytku oraz możliwościach pozyskania środków finansowych na remont obiektów	Wzrost zainteresowania ochroną zabytków, wyeliminowanie samowoli budowlanych, właściwe prowadzenie prac remontowych
Uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego ochrony układów ruralistycznych	Utrzymanie i rewaloryzacja charakteru krajobrazu wiejskiego oraz ochrona przed nadmiernym zainwestowaniem otoczenia obiektów zabytkowych
Przeglądy stanu zachowania pomników przyrody w zabytkowych parkach w Żeliźnie i Przegalinach Dużych	Utrzymanie obiektów w dobrym stanie, eliminowanie ewentualnych zagrożeń
Wspieranie funkcjonowania Koła Historycznego działającego w Komarówce Podlaskiej	Wzrost zainteresowania mieszkańców gminy, zwłaszcza dzieci i młodzieży, historią regionu

Wspieranie publikacji i działań o charakterze edukacyjnym, naukowym, popularyzatorskim, dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy	Wzrost wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i historii gminy wśród jej mieszkańców, wzbudzanie pozaregionalnego zainteresowania zabytkami gminy, wzrost liczby turystów odwiedzających gminę
Popularyzacja tematyki związanej z lokalnym dziedzictwem kulturowym i historią regionu w edukacji szkolnej np. poprzez organizowanie zajęć tematycznych, wycieczek, konkursów, lekcji poświęconych historii i dziedzictwu kulturowemu regionu	Pozyskanie przez dzieci i młodzież wiedzy na temat miejscowego dziedzictwa kulturowego i wzrost zainteresowania lokalną historią i tradycją
Wspieranie działalności Izby Pamięci Narodowej w Komarówce Podlaskiej oraz izby regionalnej w Kolembrodach	Zwiększenie zainteresowania historią regionu, lokalną tradycją i kulturą ludową wśród mieszkańców gminy
Wspieranie inicjatyw indywidualnych i społecznych związanych z dziedzictwem niematerialnym gminy – jego identyfikacją, dokumentowaniem, utrwalaniem i przekazywaniem (tj. zwyczaje, tradycje, obrzędy rzemiosła)	Aktywizacja społeczna i kulturowa różnych grup wiekowych, przekazywanie młodym pokoleniom zwyczajów, tradycji, obrzędów ludowych regionu
Kontynuacja corocznych imprez propagujących folklor i kulturę ludową	Zwiększenie zainteresowania lokalną tradycją i kulturą ludową wśród mieszkańców gminy

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny program opieki nad zabytkami będzie realizowany poprzez wykonanie wskazanych w programie zadań, w celu osiągnięcia wyznaczonych priorytetów.

Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje, dotyczące instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Zadania będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- ✓ instrumentów prawnych,
- ✓ instrumentów finansowych,
- ✓ instrumentów koordynacji,
- ✓ instrumentów społecznych,
- ✓ instrumentów kontrolnych.

1. Instrumenty prawne

Instrumenty prawne wynikają z obowiązujących przepisów prawnych. Do instrumentów prawnych, jakimi dysponuje gmina, bazujących na obowiązujących ustawach i przepisach szczegółowych, umożliwiających realizację programu należy np. uchwalanie planów zagospodarowania przestrzennego, rozszerzanie zasobu gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, w tym wojewódzkiego konserwatora zabytków.

2. Instrumenty finansowe:

- finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
- udzielanie dotacji w ramach istniejącej Uchwały Rady Gminy Komarówka Podlaska Nr XIV/111/2016 z dnia 25 maja 2016 r. w sprawie określenia zasad udzielania przez Gminę Komarówka Podlaska dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich.

3. Instrumenty koordynacji:

- realizacja projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,
- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi,
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

3. Instrumenty społeczne:

- działania promocyjne i informacyjne dotyczące zasobu i znaczenia dziedzictwa kulturowego gminy, zmierzające do wzrostu zainteresowania społecznego i zaangażowania w ochronę dziedzictwa społeczności lokalnych,

- działania edukacyjne, rozszerzające wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi, stowarzyszeniami, właścicielami oraz użytkownikami obiektów zabytkowych,
- działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z dziedzictwem kulturowym (wykorzystanie obiektów zabytkowych, turystyka, kultura).

4. Instrumenty kontrolne:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- monitorowanie stanu zachowania obiektów zabytkowych,
- ocena zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy,
- sporządzanie, co dwa lata, sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, z realizacji programu opieki nad zabytkami wójt sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Poniżej przedstawiono zestaw mierników syntetycznych, pozwalających ocenić stopień realizacji programu. Zestaw mierników opracowany został na poziomie działań priorytetowych.

Priorytetowe działania	Rewaloryzacja obiektów zabytkowych z terenu gminy
Kryteria i wskaźniki	Liczba wykonanych remontów obiektów zabytkowych

	Wartość wsparcia finansowego udzielonego z budżetu gminy do prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach Wartość dofinansowania prac remontowych i rewaloryzacyjnych przy obiektach zabytkowych objętych wsparciem zewnętrznym
--	--

Priorytetowe działania	Ochrona krajobrazu kulturowego gminy
Kryteria i wskaźniki	Liczba obiektów zabytkowych włączonych do gminnej ewidencji zabytków Liczba obiektów i obszarów objętych ochroną w planach zagospodarowania przestrzennego gminy

Priorytetowe działania	Promocja w zakresie spuścizny kulturowej gminy jako czynnika współtworzącego lokalną tożsamość kulturową mieszkańców i budującego zewnętrzny wizerunek gminy
Kryteria i wskaźniki	Liczba osób odwiedzających izby regionalne i izby pamięci Liczba zorganizowanych imprez promujących folklor i kulturę ludową, konkursów z zakresu wiedzy o regionie, festynów, działań edukacyjnych na terenie gminy

	Liczba publikacji i działań o charakterze edukacyjnym, popularyzatorskim, naukowym dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy
--	--

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Środki finansowe na realizację zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami na terenie gminy Komarówka Podlaska mogą zostać pozyskane ze środków:

- publicznych
- środki krajowe np.:
 - ✓ dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
 - ✓ dotacje Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
 - ✓ dotacje wojewódzkie
 - ✓ budżet powiatu radzyńskiego
 - ✓ budżet gminy Komarówka Podlaska
 - ✓ programy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
 - ✓ promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- środki dostępne w ramach programów finansowanych z Unii Europejskiej, w tym „Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027” /Działanie FELU.07.09 Zrównoważony rozwój dziedzictwa kulturowego. Działanie FELU.07.10 Turystyczne Lubelskie. Działanie FELU.11.04 Rewitalizacja obszarów innych niż miejskie. Działanie FELU.11.05 Ochrona dziedzictwa naturalnego, bezpieczeństwo i rozwój zrównoważonej turystyki obszarów innych niż miejskie. Działanie FELU.11.06 Ochrona dziedzictwa kulturowego obszarów innych niż miejskie/.

Istotnym źródłem finansowania zadań określonych w programie opieki nad zabytkami gminy Komarówka Podlaska na lata 2025-2028 jest *Rządowy Program Odbudowy Zabytków*. Założeniem tego programu jest wsparcie samorządów w poprawieniu stanu zachowania, odbudowie i remontach obiektów zabytkowych, przyczyniając się tym samym do poprawy ich stanu i uchronieniu przed degradacją i niszczeniem. Program skierowany został bezpośrednio do jednostek samorządu terytorialnego (województwa, powiaty, gminy) jako dofinansowanie zadań inwestycyjnych związanych z ochroną zabytków i opieką nad nimi, w odniesieniu do zabytków będących w posiadaniu jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki

organizacyjnej podległej jednostce samorządu terytorialnego. Program umożliwił ponadto udzielanie innym podmiotom (osobom fizycznym lub jednostkom organizacyjnym) zobowiązanym do opieki nad zabytkami dotacji samorządowej, o której mowa w art. 81 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na nakłady konieczne określone w art. 77 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Środki przyznane w ramach programu przeznaczone są na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, o którym mowa w art. 8 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami lub znajdującym się w ewidencji zabytków wskazanej w art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

- z sektora prywatnego (osób fizycznych, prawnych, kościelnych, stowarzyszeń, organizacji, itp., w tym w ramach projektów partnerstwa publiczno-prywatnego).

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zgodnie z art. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami opieka nad zabytkiem sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, m.in. na zapewnieniu warunków prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku oraz zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie (pkt 2 i 3). Obowiązek dbania o stan zachowania zabytku, w tym ponoszenie kosztów związanych z robotami budowlanymi prowadzonymi przy obiekcie, pracami konserwatorskimi i restauratorskimi spoczywa więc na właścicielu zabytku. Z kolei art. 4 pkt 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi, że zadaniem organów administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków jest m.in. zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków.

Realizacja zadań gminy Komarówka Podlaska w zakresie ochrony zabytków powinna przebiegać na trzech płaszczyznach:

1. Opieki nad zabytkami stanowiącymi własność gminy;
2. Wspierania robót budowlanych, prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach z terenu gminy, niebędących własnością gminy Komarówka Podlaska;
3. Ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym krajobrazu kulturowego całego obszaru gminy.

W perspektywie lat 2025-2028 gmina Komarówka Podlaska wyznaczyła jedno zadanie w ramach priorytetu I. *Rewaloryzacja obiektów zabytkowych z terenu gminy*, odnoszące się do obiektu stanowiącego własność gminy.

- Rewaloryzacja zespołu pałacowo-ogrodowego w Żeliźnie (remont i adaptacja budynku pałacu z wprowadzeniem funkcji nienaruszającej zabytkowy charakter obiektu i podjęcie prac rewaloryzacyjnych w zespole).

Projekt realizowany będzie w ramach programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027. FELU.11.04-IZ.00-001/24. Działanie 11.4. Rewitalizacja obszarów innych niż miejskie (typ projektu 1). Priorytet XI. Rozwój zrównoważony terytorialnie.

Ważnym elementem działań gminy Komarówka Podlaska w sferze opieki nad zabytkami jest wspieranie na tym polu działań właścicieli obiektów zabytkowych. Art. 4 pkt. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na organy administracji publicznej obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie.

Istotnym narzędziem pomocowym, służącym poprawie stanu zachowania zabytków z terenu gminy, jest podjęta przez Radę Gminy Komarówka Podlaska Uchwała Nr XIV/111/2016 z dnia 25 maja 2016 r. w sprawie określenia zasad udzielania przez Gminę Komarówka Podlaska dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Województwa Lubelskiego z 2016 r. poz. 2191). Uchwała daje możliwość podmiotom, posiadającym tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków ubiegania się o dotacje na prace określone w art.77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przy łącznym spełnieniu przez zabytek następujących kryteriów:

- 1) znajduje się na stałe na obszarze gminy Komarówka Podlaska;
- 2) jest dostępny publicznie;
- 3) posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe dla mieszkańców gminy Komarówka Podlaska.

W perspektywie lat 2025-2028 gmina Komarówka Podlaska wyznaczyła następujące zadania w ramach priorytetu I. *Rewaloryzacja obiektów zabytkowych z terenu gminy*, dofinansowane przez gminę w ramach „Rządowego Programu Odbudowy Zabytków” (projekt pn. „Ochrona zabytkowych obiektów sakralnych na terenie Gminy Komarówka Podlaska”):

- Remont zabytkowego budynku dawnej plebanii w zespole kościoła w Komarówce Podlaskiej /kontynuacja prac remontowych/;

- Wykonanie prac remontowych we wnętrzu kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Komarówce Podlaskiej;
- Remont kaplicy cmentarnej w Brzezinach

Powyższe zadania realizowane będą we współpracy z właścicielami obiektów, przy wsparciu finansowym gminy w ramach „Rządowego Programu Odbudowy Zabytków”.

W celu pełnej realizacji zadań „Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Komarówka Podlaska na lata 2025-2028”, określonych w priorytecie I: *Rewaloryzacja obiektów zabytkowych z terenu gminy* zaleca się wydzielenie środków na ochronę zabytków w budżecie gminy. W celu ułatwienia planowania prac remontowych i konserwatorskich przy obiektach zabytkowych oraz sprawnej kontynuacji realizowanych projektów zalecane jest, w miarę istniejących możliwości, coroczne zwiększanie poziomu finansowania. Docelowo pożądanym jest ustalenie stałego poziomu wydatków na ochronę zabytków np. stały procentowy udział środków na wsparcie prac przy zabytkach, ustalony w corocznym budżecie.

Realizacja przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków powinna obejmować opiekę nad zabytkami oraz ochronę krajobrazu kulturowego całego obszaru gminy. Realizacja zadań, wyznaczonych w perspektywie lat 2025-2028 w ramach priorytetu II: *Ochrona krajobrazu kulturowego gminy*, obejmuje inwestycje dofinansowane z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków:

- Wykonanie prac konserwatorskich ołtarza w kościele pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Kolembrodach;
- Wykonanie prac konserwatorskich elementów wyposażenia kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Komarówce Podlaskiej

oraz zadania realizowane ze środków własnych gminy:

- Rozszerzanie zasobu gminnej ewidencji zabytków poprzez włączenie do gminnej ewidencji zabytków wybranych kapliczek i krzyży przydrożnych /wykonanie kart adresowych zabytków/;
- Rozszerzanie zasobu gminnej ewidencji zabytków poprzez włączenie do gminnej ewidencji zabytków budynku drewnianej popówki w Kolembrodach /wykonanie karty adresowej zabytku/;
- Rozpoznanie w zakresie możliwości pozyskania przez gminę i translokacji drewnianego obiektu budownictwa ludowego z terenu gminy, z lokalizacją w sąsiedztwie tzw. popówki w Kolembrodach;

- Kontynuacja remontu kapliczki-obelisku z figurą św. Floriana w Żeliźnie (remont finansowany jest z funduszu sołeckiego i środków budżetu gminy).

Stosownie do art. 7 ustawy z dnia 8 marca 1990 o samorządzie gminnym do zadań własnych gminy należą m.in. sprawy ładu przestrzennego oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Narzędziem ochrony krajobrazu kulturowego są plany zagospodarowania przestrzennego. Realizacja priorytetu II programu: *Ochrona krajobrazu kulturowego gminy* powinna skupiać się na płaszczyźnie związanej z planowaniem przestrzennym. Zgodnie z art. 4 pkt 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jednym z działań, podejmowanych przez organy administracji publicznej związanych z ochroną zabytków jest „uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Celem dalszej polityki przestrzennej gminy powinna być poprawa ładu przestrzennego oraz zharmonizowane zagospodarowanie, łączące walory dziedzictwa kulturowego z walorami przyrodniczymi. Konieczne jest określenie kryteriów ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, przy szczególnym uwzględnieniu utrzymania i rewaloryzacji charakteru krajobrazu wiejskiego oraz ochrony przed dewastacją otoczenia obiektów zabytkowych. W ramach ochrony krajobrazu przestrzenno-kulturowego działania planistyczne powinny obejmować m.in.: zachowanie historycznie ukształtowanych struktur przestrzennych, w tym historycznych ciągów zabudowy wiejskiej, skupianie osadnictwa w nawiązaniu do tradycyjnych układów ruralistycznych, eliminowanie chaotycznej zabudowy, wprowadzanie form architektonicznych nawiązujących do tradycji miejscowej, ochronę panoram w celu zachowania historycznych sylwet osad, obiektów i zespołów. Powyższe wytyczne dotyczące ochrony krajobrazu kulturowego powinny znaleźć odzwierciedlenie w planie ogólnym gminy.

Zadania „Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Komarówka Podlaska na lata 2025-2028” w ramach priorytetu III: *Promocja w zakresie spuścizny kulturowej gminy jako czynnika współtworzącego lokalną tożsamość kulturową mieszkańców i budującego zewnętrzny wizerunek gminy* mogą być realizowane przez gminne instytucje kultury w ramach ich działalności programowej (Gminne Centrum Kultury, Gminna Biblioteka Publiczna, szkoły) oraz przez funkcjonujące na terenie gminy stowarzyszenia, koła, parafie we współpracy merytorycznej i wsparciu finansowym samorządu gminnego. Stanowią one kontynuację prowadzonych dotychczas na tym polu działań gminy. Skierowane są do szerokiego grona odbiorców, umożliwiając ich aktywny udział w realizowanych zadaniach.

ANEKSY

WYKAZ ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH Z TERENU GMINY KOMARÓWKA PODLASKA WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW

miejsowość	obiekt	nr rejestru zabytków, data i nr wpisu
Brzeziny	kaplica na cmentarzu rzymskokatolickim położona na działce wskazanej w decyzji, w granicach cmentarza, wg zał. do decyzji planu	A/426 - decyzja Wojewody Białkopodlaskiego z dn. 18.11.1997, znak: PSOZ-1345/3/97
Kolembrody	zespół kościoła parafialnego pw. Nawiedzenia NMP: kościół, dzwonnica, otaczający drzewostan, na działce wskazanej w decyzji, w granicach wg zał. do decyzji planu	A/1105 - decyzja WKZ w Białej Podlaskiej z dn. 24.05.1993, znak: PSOZ-318/2/93
Komarówka Podlaska	zespół kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Jezusowego: dom ludowy, dawna plebania, dawna organistówka, ogrodzenie kościoła, drzewostan otaczający kościół – na działkach wskazanych w decyzji, w gran. wg zał. do decyzji planu. 2) Murowany budynek dawnego klasztoru Zgromadzenia pw św. Teresy od Dzieciątka Jezus położony na dz. 245 wraz gruntem pod budynkiem, przy ul. ks. Jana Rudnickiego 19	A/1372 - decyzja WKZ w Białej Podlaskiej z dn. 24.05.1993, znak: PSOZ-317/2/93 - decyzja LWKZ z dn. 12.08.2022, znak KD.5140.42.6.2022
Przegaliny Duże	kościół paraf. pw. Opieki Matki Boskiej z wypożyczeniem wnętrza i otoczeniem w granicach cmentarza kościelnego	A/113 - decyzja WKZ w Lublinie z dn. 30.11.1966, znak: Kl.V- 7/144/66

Przegaliny Duże	założenie pałacowo-ogrodowe: pałac, park i aleje, na działkach wskazanych w decyzji, w granicach wg zał. do decyzji planu	A/1353 - decyzja WKZ w Białej Podlaskiej z dn. 12.09.1995, znak: PSOZ-1038/3/95
Wólka Komarowska	cmentarz wojenny niemiecki z I wojny światowej, wraz z drzewostanem, w obrębie działki wskazanej w decyzji, w granicach wg załączników do decyzji	A/1344 - decyzja WKZ w Białej Podlaskiej z dn. 27.05.1996, znak: PSOZ-551/1/96
Żelizna	zespół pałacowo-ogrodowy: pałac, park, łąka i fragment otaczających je olsów, kanał, w granicach wg zał. do decyzji planu	A/1418 - decyzja WKZ w Białej Podlaskiej z dn. 22.02.1985, znak: KL.VII-5340/6/84/85

WYKAZ ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH Z TERENU GMINY KOMARÓWKA PODLASKA UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

Brzozowy Kąt

Wiatrak koźlak, 1945 r., dz. ewid. nr 338

Derewiczna

Kapliczka Matki Boskiej, ok. 1860 r., przestawiona 1910 r., dz. ewid. nr 130, 131

Kolembrody

Zespół kościoła paraf. pw. Nawiedzenia NMP, XIX, XX w., (1830, 1933-35), dz. ewid. nr 745

Kościół paraf. rzymskokatolicki pw. Nawiedzenia NMP, 1933-35, dz. ewid. nr 745

Dzwonnica przy kościele paraf., 1830 r. , dz. ewid. nr. 745

Cmentarz greckokatolicki ob. katolicki, 1837, dz. ewid. nr 728

Komarówka Podlaska

Zespół kościoła paraf. pw. Najśw. Serca Jezusa, pocz. XX w., dz. ewid. nr 246, 247, 842

Kościół paraf. rzymskokat. pw. Najśw. Serca Jezusa, 1907-1912, dz. ewid. nr 247

Plebania w zespole kościoła paraf., 1922-1925, dz. ewid. nr 246

Wikarówka, 1922-1925, dz. ewid. nr 842

Dom Ludowy, 1922-1925, dz. ewid. nr 247

Ogrodzenie, pocz. XX w., dz. ewid. nr 247

Cmentarz przykościelny, pocz. XX w., dz. ewid. nr 247

Klasztor, 1935 r., dz. ewid. nr 245

Łaźnia, ob. dom, 1. tercja XX w., dz. ewid. nr 244

Cmentarz katolicki, pocz. XIX w., dz. ewid. nr 1077

Cmentarz żydowski, XIX w., dz. ewid. nr 967

Cmentarz żydowski, pocz. XVIII w., dz. ewid. nr 355

Dwór, 1914 r., dz. ewid. nr 21, 22

Budynek gminy ob. GCK, pocz. XX w., przewieziony 1926 r., rozbud. 2011 r., dz. ewid. nr 234

Przegaliny Duże

Założenie pałacowo-ogrodowe, XVI-XVIII w., XIX w., 1914 r., dz. ewid. nr 236/1, 236/2, 236/3, 236/4, 236/5, 237/1, 237/2, 237/3, 237/4, 238, 239/1, 239/5, 239/6, 239/7, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 188, 189, 145, 147/1, 147/2, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 190, 235, 277

Pałac, ok. 1770-86, rozbud. 4 ćw. XIX w., spalony 1943, odbud. ok. 1959, dz. ewid. nr 238

Park, k. XIX w., dz. ewid. nr 236/1, 236/2, 236/3, 236/4, 236/5, 237/1, 237/2, 237/3, 237/4, 238, 239/1, 239/5, 239/6, 239/7, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 188, 189, 145, 147/1, 147/2, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 190, 235, 277

Figura Matki Boskiej Niepokalanej, 1910 r., dz. ewid. nr 236/1

Sąd, ob. dom, 1875 r., dz. ewid. nr 189/3

Szkoła, ob. dom, 1888 r., dz. ewid. nr 102/1

Przegaliny Duże (obręb Brzeziny)

Cerkiew unicka ob. kościół paraf. rzymskokat. pw. Opieki NMP, 1817-1818, dz. ewid. nr 125

Dzwonnica przy kościele paraf., 2 poł. XIX w., przebud. 2001 r., dz. ewid. nr 125

Cmentarz przy kościele paraf., poł. XVIII w., dz. ewid. nr 125

Założenie dworsko-ogrodowe, 2 ćw. XIX w., dz. ewid. nr 374, 375, 376, 378, 379, 381/2, 381/6, 382

Kaplica na cmentarzu rzymskokatolickim, 1923-29, dz. ewid. nr 147

Cmentarz rzymskokatolicki, ok. poł. XIX w., dz. ewid. nr 147

Walinna

Kaplica pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, 1877 r., dz. ewid. nr 343

Cmentarz epidemiczno-katolicki, 1917-18, dz. ewid. nr 399

Wólka Komarowska

Cmentarz wojenny, I wojna światowa, dz. ewid. nr 275, 375

Żelizna

Zespół pałacowo-ogrodowy, XVI-XVIII w., XIX w., dz. ewid. nr 491/1, 492, 493, 494/1, 496/1, 498/1, 501, 502, 503, 504, 505, 507, 508, 509, 510, 511/1, 512, 513, 567, 569, 845, 1666, 1680, 1681

Pałac, pocz. XIX w., przebud. 1959, dz. ewid. nr 567

Park, 2 poł. XIX w., dz. ewid. nr 491/1, 492, 493, 494/1, 496/1, 498/1, 501, 502, 503, 504, 505, 507, 508, 509, 510, 511/1, 512, 513, 567, 569, 845, 1666, 1680, 1681

Figura św. Floriana, po 1915 r., dz. ewid. nr 1244/2

Żulinki

Kaplica pw. św. Rodziny, ok. 1905 r., dz. ewid. nr 1483/3, 1712/3

Założenie dworsko-ogrodowe, 2 poł. XIX w., dz. ewid. nr 1470/3

WYKAZ ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY KOMARÓWKA PODLASKA UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Obszar AZP	Nr stanowiska
Brzeziny	osada	późne średniowiecze, okres nowożytny	65-84	16
Brzozowy Kąt	śląd osadnictwa	okres nowożytny	66-85	83
Brzozowy Kąt	osady	epoka kamienia-epoka brązu, okres nowożytny	66-85	56
Brzozowy Kąt	śląd osadnictwa	epoka żelaza	66-85	55
Brzozowy Kąt	śląd osadnictwa	starożytność, wczesne średniowiecze	66-85	54
Brzozowy Kąt	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia, epoka żelaza /śląd osadnictwa/ okres nowożytny /osada/	66-85	84
Brzozowy Kąt	śląd osadnictwa	mezolit	66-85	82

Brzozowy Kąt	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu, epoka żelaza	66-85	81
Brzozowy Kąt	śląd osadnictwa, osada	okres nowożytny /śląd osadnictwa/, epoka kamienia, epoka żelaza /osada/	66-85	78
Brzozowy Kąt	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia, okres nowożytny	66-85	80
Brzozowy Kąt	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu?	66-85	77
Brzozowy Kąt	śląd osadnictwa	Mezolit	66-85	77
Brzozowy Kąt	śląd osadnictwa	epoka żelaza, wczesne średniowiecze, okres nowożytny	66-85	64
Brzozowy Kąt	ślady osadnictwa	starożytność, okres nowożytny	66-85	63
Brzozowy Kąt	ślady osadnictwa	epoka kamienia	66-85	62
Brzozowy Kąt	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia /śląd osadnictwa/, okres nowożytny /osada/	66-85	61
Brzozowy Kąt	śląd osadnictwa	epoka żelaza, późne średniowiecze /śląd osadnictwa/, okres nowożytny /osada/	66-85	58
Derewiczna	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	66-84	25
Derewiczna	wieś historyczna	XVI-XX w.	66-84	24
Derewiczna	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	66-84	23
Derewiczna	ślady osadnictwa	epoka kamienia, późne średniowiecze, okres nowożytny	66-84	22
Derewiczna	śląd osadnictwa	epoka kamienia-epoka żelaza	66-84	21

Derewiczna	osada	okres nowożytny	66-84	20
Derewiczna	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	66-84	19
Derewiczna	śląd osadnictwa	epoka kamienia, epoka żelaza	66-84	18
Derewiczna	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze?	66-84	17
Derewiczna	śląd osadnictwa	epoka żelaza	66-84	16
Derewiczna	luźne stanowiska	kultura amfor kulistych, neolit	66-84	1
Derewiczna	obozowisko, śląd osadnictwa, osada	wczesna epoka brązu/obozowisko/, wczesne średniowiecze /śląd osadnictwa/, okres nowożytny /osada/	65-85	9
Derewiczna	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia /śląd osadnictwa/, okres nowożytny /osada/	66-85	7
Derewiczna	śląd osadnictwa	starożytność	66-85	6
Kamienna	ślady osadnictwa	okres nowożytny	65-85	14
Kamienna	ślady osadnictwa	okres nowożytny	65-85	15
Kolembrody	śląd osadnictwa	kultura grobów kloszowych?, wczesna epoka żelaza?	64-85	6
Kolembrody	ślady osadnictwa	kultura łużycka, epoka brązu, wczesna epoka żelaza, późne średn., okres nowożytny	64-85	7

Kolembrody	śląd osadnictwa, osady	epoka kamienia, epoka brązu /śląd osadniczy/, późne średniowiecze, okres nowożytny /osady/	64-85	8
Kolembrody	osady	kultura łużycka, epoka brązu, wczesna epoka żelaza, późne średniowiecze	64-85	9
Kolembrody	osada?	późne średniowiecze/okres nowożytny	64-85	10
Komarówka Podlaska	ślady osadnictwa	mezolit, epoka kamienia-epoka żelaza	66-85	4
Komarówka Podlaska	śląd osadnictwa	epoka kamienia, epoka żelaza	66-85	15
Komarówka Podlaska	śląd osadnictwa, osada	starożytność /śląd osadnictwa/, okres nowożytny /osada/	66-85	14
Komarówka Podlaska	osada	okres nowożytny	66-84	13
Komarówka Podlaska	ślady osadnictwa	okres nowożytny	65-85	3
Komarówka Podlaska	ślady osadnictwa	okres nowożytny	65-85	4
Komarówka Podlaska	ślady osadnictwa, osada	epoka kamienia, epoka żelaza, okres nowożytny /osada/	66-84	15
Komarówka Podlaska	ślady osadnictwa	epoka kamienia, okres nowożytny	66-84	14
Komarówka Podlaska	ślady osadnictwa	epoka kamienia	66-85	12
Komarówka Podlaska	osady, śląd osadnictwa	kultura amfor kulistych, neolit /osada/, starożytność /osada/, okres nowożytny /śląd osadnictwa/	66-85	11

Komarówka Podlaska	ślady osadnictwa, osady	paleolit schyłkowy, epoka kamienia, neolit, starożytność /osada/, okres nowożytny /osada/	66-85	5
Komarówka Podlaska	osada	późne średniowiecze-okres nowożytny	66-85	40
Komarówka Podlaska	śląd osadnictwa	epoka kamienia	66-85	39
Komarówka Podlaska	ślady osadnictwa	epoka kamienia-epoka żelaza, okres nowożytny	66-85	38
Komarówka Podlaska	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	66-85	37
Komarówka Podlaska	śląd osadnictwa, osada	późne średniowiecze? /śląd osadnictwa/, okres nowożytny /osada/	66-85	36
Komarówka Podlaska	ślady osadnictwa, osady	epoka żelaza, okres rzymski, późne średniowiecze /ślady osadnictwa/, okres nowożytny /osada/	66-85	35
Komarówka Podlaska	śląd osadnictwa, osada	późne średniowiecze /śląd osadnictwa,/ okres nowożytny /osada/	66-85	34
Komarówka Podlaska	ślady osadnictwa	epoka kamienia, okres nowożytny	66-85	33
Komarówka Podlaska	studnia	nieokreślony	66-85	32
Komarówka Podlaska	ślady osadnictwa, osada	epoka kamienia, epoka żelaza /ślady osadnictwa/, późne średniowiecze /osada/	66-85	31
Komarówka Podlaska	śląd osadnictwa	starożytność	65-85	30
Komarówka Podlaska	osada	późne średniowiecze- okres nowożytny	66-85	29

Komarówka Podlaska	śląd osadnictwa	epoka kamienia	66-85	28
Komarówka Podlaska	ślady osadnictwa	wczesna epoka brązu, okres nowożytny	66-85	27
Komarówka Podlaska	śląd osadnictwa	epoka kamienia, epoka żelaza	66-85	22
Przegaliny Duże	ślady osadnictwa	późne średniowiecze, okres nowożytny	65-84	9
Przegaliny Duże	ślady osadnictwa	starożytność, okres nowożytny	65-84	8
Przegaliny Duże	osada? Śląd osadnictwa	kultura przeworska?, młodszy okres przedrzymski- okres rzymski? /osada/, okres nowożytny	65-84	7
Przegaliny Duże	osada?	kultura łużycka, epoka brązu- wczesna epoka żelaza	65-84	6
Przegaliny Duże	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	65-84	5
Przegaliny Duże	śląd osadnictwa	starożytność, okres nowożytny	65-84	4
Przegaliny Duże	ślady osadnictwa	epoka kamienia- epoka brązu, późne średniowiecze- okres nowożytny	65-84	3
Przegaliny Duże	osada	późne średniowiecze, okres nowożytny	65-84	13
Przegaliny Duże	osada	późne średniowiecze	65-84	15
Przegaliny Duże	ślady osadnictwa, osada	starożytność, wczesne średniowiecze /ślady osadnictwa/, okres nowożytny /osada/	65-84	14

Przegaliny Duże	ślady osadnictwa	wczesna epoka żelaza, okres nowożytny	65-84	12
Przegaliny Duże	osada	późne średniowiecze	65-84	11
Przegaliny Duże	ślady osadnictwa	starożytność, wczesne średniowiecze	65-84	10
Przegaliny Małe	osada	okres nowożytny	65-84	17
Walinna	ślady osadnictwa	neolit-wczesna epoka brązu, późne średniowiecze-okres nowożytny	65-85	11
Walinna	ślady osadnictwa	okres nowożytny	65-85	12
Walinna	ślady osadnictwa	okres nowożytny	65-85	13
Walinna	cmentarzyska	okres nowożytny 1917-1919	65-85	16
Walinna	ślady osadnictwa	okres nowożytny	65-85	18
Walinna	ślady osadnictwa	późne średniowiecze-okres nowożytny	65-85	20
Walinna	ślady osadnictwa	okres nowożytny	65-85	21
Walinna Sachalin	ślad osadnictwa	późne średniowiecze-okres nowożytny	65-85	19
Wiski	ślady osadnictwa, osada	starożytność, wczesne średniowiecze /ślady osadnictwa/, późne średniowiecze-okres nowożytny /osada/	65-85	5

Wiski	ślady osadnictwa	epoka brązu, późne średniowiecze, okres nowożytny	66-85	16
Wiski	ślady osadnictwa	wczesne średniowiecze, okres nowożytny	66-85	26
Wiski	ślady osadnictwa, osada	kultura łużycka, epoka brązu /ślad osadnictwa/ okres nowożytny /osada/	66-85	25
Wiski	ślad osadnictwa	epoka kamienia, epoka żelaza	66-85	24
Wiski	ślady osadnictwa, osada	epoka kamienia, epoka żelaza, starożytność, wczesne średniowiecze /ślady osadnictwa/, późne średniowiecze /osada/	66-85	23
Wiski	osada	okres nowożytny	66-85	20
Wiski	ślad osadnictwa, osady	epoka kamienia, starożytność, okres nowożytny	66-85	21
Wiski	ślad osadnictwa, osada	epoka kamienia /ślad osadnictwa/, okres nowożytny /osada/	66-85	19
Wiski	ślad osadnictwa	starożytność	66-85	18
Wiski	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze	66-85	17
Wiski	ślad osadnictwa	neolit	66-85	104
Wiski Kolonia	ślady osadnictwa	epoka brązu, wczesna epoka żelaza, starożytność, wczesne średniowiecze, okres nowożytny	66-85	6
Wiski Kolonia	ślady osadnictwa	okres nowożytny	66-85	7

Wiski Kolonia	ślady osadnictwa	okres nowożytny	66-85	8
Wiski Kolonia	ślady osadnictwa	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny	66-85	9
Wiski Kolonia	ślad osadnictwa „wieś i folwark”	okres nowożytny	66-85	10
Woroniec	ślady osadnictwa	okres nowożytny	66-85	17
Woroniec	ślad osadnictwa	epoka kamienia, epoka żelaza	66-85	65
Woroniec	ślad osadnictwa, osada	epoka brązu, epoka żelaza /ślad osadnictwa/, okres nowożytny /osada/	66-85	57
Woroniec	osada	epoka brązu, epoka żelaza	66-85	60
Woroniec	ślady osadnictwa	epoka kamienia, epoka żelaza, okres nowożytny	66-85	59
Woroniec	ślady osadnictwa	epoka kamienia, epoka żelaza, późne średniowiecze, okres nowożytny	66-85	66
Zasumińskie	ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze	64-86	4
Żelizna	osada, ślad osadnictwa	epoka brązu, późne średniowiecze /ślad osadnictwa/, okres nowożytny /osada/	64-85	13
Żelizna	osada	późne średniowiecze	64-85	11
Żelizna	osada	późne średniowiecze, okres nowożytny	64-85	12

